

*ნათია ფიფია,
ქეთევან ციმინტია*

**რწმენა-წარმოდგენებთან დაკავშირებული ზოგიერთი პრაქტიკის
შესახებ სამეგრელოში
(„ხვამა“: „ოხვამერი“ და „დუნაპირი“)**

„ხვამა“ სამეგრელოში რიტუალია, რომელიც რიგ შემთხვევებში დაკავშირებულია რელიგიურ რწმენა-წარმოდგენებთან, ზოგჯერ კი ადამიანთა სამართლის შესრულებასთან. გარდა ამისა, მისი ფუნქცია ზოგჯერ სემისაკრალურ-სემიპრაქტიკულია და დაკავშირებულია ოჯახის, გვარის ან სოფლის სხვადასხვა საჭიროებასთან. შესაბამისად, არსებობს „ხვამას“ რამდენიმე სახეობა მისი ფუნქციიდან გამომდინარე. ეს საკითხი გარკვეულწილად შესწავლილია სერგი მაკალათიას ნაშრომებში, რომლებშიც მოცემულია მათი უმრავლესობის აღწერილობა და დანიშნულება, თუმცა მეცნიერს „ხვამას“ კლასიფიკაცია არ უცდია და, შესაბამისად, ეს საკითხი ბოლომდე სიღრმისეულად გამოკვლეული არ გახლავთ. გარდა ამისა, რამდენიმე სახეობის „ხვამა“ სერგი მაკალათიას შრომებში საერთოდ არ არის აღწერილი, ასევე, „დუნაპირის“ შესახებ დაზუსტებული ინფორმაცია არ არის მოცემული. „დუნაპირი“ „ხვამას“ ერთ-ერთი სახეობაა. მიუხედავად იმისა, რომ ავტორი საუბრობს „დუნაპირების“ შესახებ ნაშრომის ცალკეულ ეპიზოდებში, მაინც ტერმინოლოგიას სწორად არ ასახელებს და, შესაბამისად, სხვადასხვა ტიპის „ხვამა“ მის შრომებში ერთ ჩარჩოში ექცევა, რაც ართულებს, პირველ რიგში, მათი საკრალური დანიშნულების კვლევის საკითხს. ჩვენი ნაშრომის მიზანი სწორედ ამ ხარვეზის შევსება გახლავთ და, შესაბამისად, სურვილი გვაქვს, პასუხი გავცეთ შემდეგ კითხვებს:

✓ რა განსხვავებაა „ოხვამერსა“ და „დუნაპირს“ შორის – საკითხის ტერმინოლოგიური და რწმენა-წარმოდგენებთან დაკავშირებული ასპექტები,

- ✓ რომელი „ხვამა“ გახლავთ „დუნაპირი“ და რომელია „ოხვამერი“?
- ✓ როგორ სრულდებოდა სხვადასხვა დანიშნულების „დუნაპირის“ რიტუალი?
- ✓ სამეგრელოში რა სახის „ხვამები“ არსებობს, რომლებიც აქამდე მეცნიერთა ყურადღების მიღმა დარჩა?
- ✓ რა ფუნქციით ასრულებდნენ თითოეულ „ხვამას“?
- ✓ რა მდგომარეობაა დღესდღეობით სამეგრელოში ამ რიტუალების დაცვის კუთხით – რა შეიცვალა და რა დარჩა უცვლელი მას შემდეგ, რაც სერგი მაკალათიამ შეისწავლა ეს საკითხი (ამ საკითხს, რა თქმა უნდა, შევისწავლით ისეთი მაგალითების საფუძველზე, რომლებიც კარგად არის აღწერილი მეცნიერის მიერ)?
- ✓ როგორ გადაურჩა ათეისტურ საბჭოთა პერიოდს ეს რელიგიური რიტუალები?
- ✓ რეგიონის ანთროპოლოგიური პერსპექტივები – რამდენად შესაძლებელია, რომ ეს რიტუალები მომავალშიც ისეთივე სიხშირითა და სიზუსტით შესრულდეს და რა უქმნის საფრთხეს მათი ავთენტური ფორმით შენარჩუნებას.

„ხვამა“, „ოხვამერი“, „დუნაპირი“ – საკითხის ტერმინოლოგიური და რწმენა-წარმოდგენებთან დაკავშირებული ასპექტები

ნებისმიერი რიტუალი, რომლებიც უფლისა ან კონკრეტული ადამიანისადმი გარკვეული სათხოვრით მიმართვასთანაა დაკავშირებული და სრულდება გარკვეული წესების დაცვით, არის „ხვამა“. „ხვამა“ ქართულად ნიშნავს „ლოცვას“, „დალოცვას“. იმავე ფუნქციით გამოიყენება მეორე ტერმინი – „გიოთოხვამა“, რაც სიტყვასიტყვით ნიშნავს „გამოლოცვას“. ტერმინი – „გიოთოხვამა“ (გამოლოცვა) ზოგჯერ აღნიშნავს „დუნაპირის“ დაგვიანებით შესრულებას. აღსანიშნავია, რომ თვითონ „ხვამაც“ შეიძლება ითარგმნოს, როგორც „გამოლოცვა“. ტერმინის გააზრება დამოკიდებულია კონკრეტულ კონტექსტზე: იმ შემთხვევაში, როდესაც ყოველწლიურ რიტუალთან გაქვს საქმე, „ხვამა“ ტერმინის გამოყენება გულისხმობს, როგორც წესი, „ლოცვას“, „დალოცვას“, ხოლო როდესაც დაპირებულ რიტუალთან – „დუნაპირთან“ გვაქვს საქმე, მაშინ უნდა ითარგმნოს, როგორც „გამოლოცვა“. ამას მიანიშნებს თუნდაც ის ფაქტი, რომ პარალელური ფორმების – „ხვამა“ და „გიოთოხვამა“ გამოიყენება სწორედ მაშინ, როდესაც საქმე ეხება „დუნაპირს“. ტერმინი „ოხვამერი“ ყოველთვის აღნიშნავს ყოველწლიურ რიტუალებს – მაგალითად,

„საღორნოთო“ „ხვამა“ თავისი არსით „ოხვამერია“. იგი შეიძლება ითარგმნოს, როგორც „სალოცავი – ის, რაც უნდა ვილოცოთ, დავილოცოთ, მოვილოცოთ“. შესაბამისად, მისი მნიშვნელობა, გარკვეულწილად, ვალდებულებას გულისხმობს, რომელიც ყოველთვის ღმერთთან და სხვადასხვა ზებუნებრივ ძალასთან არის დაკავშირებული. აქვე აღვნიშნავთ, რომ „ხვამების“ უმრავლესობაში არ არის მითითებული კონკრეტული ღვთის/ღმერთების სახელები, თუ არ ჩავთვლით „საქირსოს“, რომელიც შობას ან უახლოეს დღეებში სრულდება. ამის ახსნა სხვადასხვანაირად შეიძლება: ან ეს რიტუალები წინარექრისტიანული ხანიდან შემოგვრჩა და მათი ფუნქცია და შესრულების ფორმა ხშირად სწორედ ამას გვაფიქრებინებს, ან მათი ფარისევლური სინკრეტიზაცია¹ მოხდა ქრისტიანობასთან, ან დროსთან ერთად იმ ღვთის/ღმერთების სახელები დაიკარგა და მხოლოდ ფუნქცია დარჩა – ზეცნობიერისთვის (სახელის დაკონკრეტების გარეშე) რაღაცის თხოვნა გარკვეული რიტუალის შესრულებით ან სამივე მიზეზით ერთდროულად მოხდა. ამან შეიძლება მიგვიყვანოს შეკითხვამდე: ხომ არ დაკარგა ფუნქცია ამ რიტუალებმა და ხომ არ შემორჩა ისინი მხოლოდ სავალდებულო შესრულების ფუნქციით, როდესაც რეალურად შედარებით ათეისტ საზოგადოებასთან გვექონდა საქმე? რაც შეეხება ტერმინს „ღუნაპირი“, იგი სიტყვასიტყვით აღნიშნავს „დაპირებულს, შეპირებულს“. „ღუნაპირი“ არის რიტუალი, რომელიც დაკავშირებულია წინასწარ დათქმული, შეპირებული ღონისძიების შესასრულებლად – მაგალითად, შვილის ომში წასვლის წინ დედა დაჰპირდებოდა ხატს (ან ღმერთს), რომ თუ შვილი უვნებლად დაუბრუნდებოდა, მაშინ აუცილებლად შესწირავდა საკლავს. თუ რომელ ცხოველს ან ფრინველს დაჰპირდებოდა, ეს თვითონ ადამიანსა და მის ქონებრივ შესაძლებლობებზე იყო დამოკიდებული. ამ სახის „ღუნაპირი“ შეიძლებოდა შეესრულებინა როგორც ერთ ადამიანს, ასევე მთელ სოფელსაც, მიუხედავად იმისა, რიტუალი მთელი სოფლის მამაკაცებისა თუ ერთი კონკრეტული ადამიანის გამო სრულდებოდა.

¹ ეთნოგრაფიული მასალებით დაგვიფიქსირეთ შემთხვევა, როდესაც თაყვანის სცემდნენ წმინდად მიჩნეულ ქვას, იქვე ამ ქვის მოსალოცად აშენებულ სპეციალურ ოთახში ხატები იყო დასვენებული, თუმცა, როდესაც ადგილობრივები იქ შედიოდნენ, თაყვანის მხოლოდ ქვას სცემდნენ და არა ხატებს, იმავე ადგილას ადგილობრივებმა, მღვდლის რჩევის მიუხედავად, რიტუალი არ შეცვალეს, რამაც გვაფიქრებინა, რომ წინარექრისტიანული ხანიდან ეს რიტუალები იმიტომ შემორჩა, რომ მსგავსი მოჩვენებითი საქციელით ადგილობრივები ცდილობდნენ ქრისტიანობისთვის ზარკი გადაეხადათ და რიტუალი მაინც ხელუხლებელი დაეტოვებინათ. სწორედ ამას ვგულისხმობთ ქრისტიანობასთან რიტუალების ფარისევლურ სინკრეტიზაციაში.

ამრიგად, „ხვამას“ აქვს ორი სახეობა: „ოხვამერი“ და „დუნაპირი“. „ოხვამერი“ დაკავშირებულია ყოველწლიურ რიტუალთან, ხოლო „დუნაპირი“ – ერთი ადამიანის, ოჯახის ან სოფლის მიერ გარკვეული სათხოვრის შესრულებისთვის სამადლობელი ფორმით „ლოცვის, გამოლოცვის“ რიტუალთან. აქვე აღვნიშნავთ საკითხის რწმენა-წარმოდგენებთან დაკავშირებულ ასპექტს – თუკი „ოხვამერი“ თავისი ფუნქციით ძალიან ჰგავს ქრისტიანულ დღესასწაულებს იმ თვალსაზრისით, რომ ყოველწლიურად სრულდება წელიწადის გარკვეულ დროს (მიუხედავად იმისა, არის თუ არა დაკავშირებული კონკრეტულ ქრისტიანულ დღესასწაულთან), „დუნაპირი“ ამ მხრივ განსხვავებულია. ასეთი რიტუალი ქრისტიანობაში არ გვაქვს. ეს სრულიად გასაგებიცაა, რადგან ქრისტიანული წარმოდგენით, ადამიანმა უნდა იცხოვროს ზნეობრივი, რელიგიური ცხოვრებით და მხოლოდ მას შემდეგ მიეგება საზღაური ან ამქვეყნიურ, ან იმქვეყნიურ ცხოვრებაში, ადამიანმა უნდა ილოცოს, იმარხულოს და იცხოვროს ეკლესიური ცხოვრებით, მხოლოდ შემდეგ უფალმა უნდა გადაწყვიტოს, საზღაურის სახე. ქრისტიანული თვალსაზრისით, სრულიად დაუშვებელია ღმერთთან „ვაჭრობა“ – წინასწარ დაჰპირდე ღმერთს გარკვეულ საზღაურს, შემდეგ დაელოდო შედეგს და შედეგის მიხედვით გადაწყვიტო, შეასრულებმას თუ არა – თავისი არსით ასეთი გაგება სრულიად არაქრისტიანულია, მეტიც, უპირიპირდება ქრისტიანულ მრწამსს. ასე რომ, „ოხვამერის“ ფუნქცია გარკვეულწილად შეერწყა ქრისტიანობას იმ თვალსაზრისით, რომ დაუკავშირდა დიდ ქრისტიანულ დღესასწაულებს, როგორც მაგალითად „საღორნოთ“, „საქირსო“ და „ჯეგე-მისარნობა“. „დუნაპირის“ საკითხი სრულიად სხვაგვარად დგას – სწორედ ამ მიზეზით, როგორც ჩანს, „დუნაპირი“ პირდაპირ ქრისტიანულ ღმერთს – იესო ქრისტეს – არასდროს არ მიემართება, ის ან ხატისადმი მიმართული, ან/და გაურკვეველი – არადენომინირებული ღვთისადმი. შესაწირები საქართველოში, მაგალითად, აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთში, ღვთისადმი კი არ არის მიმართული, უფრო ხატისადმი. აქედან გამომდინარე, ჩვეულებრივია ამ შემთხვევაშიც „დუნაპირის“ ხატისადმი მიძღვნა, თუმცა თუ გავითვალისწინებთ იმ ფაქტს, რომ „ოხვამერიც“ შეწირვასთან არის დაკავშირებული და მისი ზოგიერთი სახეობა ღვთისთვისაა განკუთვნილი, ეს სპეციფიკა აუცილებლად უნდა აღინიშნოს.

საკითხთან დაკავშირებული ტერმინოლოგიის დაზუსტების მიზნით რამდენიმე განმარტებას გავაკეთებთ: „მახვამერი“ ნიშნავს პირს, რომელიც ასრულებს „ოხვამერის“ რიტუალს და არა „დუნაპირისას“, „დუნაპირს“ ძირითა-

დად ორი პირი ასრულებს: ან ის პირი, ვინც დაჰპირდა ან „მაკითხე“ (მკითხავი, შემტყობი). თუმცა, საინტერესოა, რომ მაგ., ლეგოგეში „მახვამერს“ და „მაკითხეს“ ერთი და იმავე ფუნქციებს ასრულებინებენ.

დაბოლოს, ტერმინოლოგიურ საკითხებს დავასრულებთ ერთი განმარტებით: „ლაგვანი“ ზოგადად ქვევრს ნიშნავდა სამეგრელოში, მაგრამ დროსთან ერთად ზოგიერთ სოფელში დარჩა, როგორც მხოლოდ საკუთარი სახელი და ხშირად მიემართება მხოლოდ სარიტუალო ქვევრს, მაგალითად, ჩქვალერში „ლაგვანს“ ეძახიან იმ ქვევრს, რომელიც „ხვამისთვისაა“ მიჩნეული, დანარჩენ ქვევრებს მოიხსენიებენ ქართულად – „ქვევრი“. აქ კიდევ ერთხელ გამოიკვეთა სოციოლინგვისტურ-ანთროპოლოგიური კვლევის ერთი მეთოდოლოგიური ასპექტი: კონკრეტული ტერმინი, რომელიც კონკრეტულ სემანტიკას აღნიშნავს, შესაძლოა, ადრე უფრო ფართო სემანტიკისა იყო, რაც გასათვალისწინებელია ლინგვისტური კვლევებისას, განსაკუთრებით ძველი ენების და დიალექტების აღდგენისას.

„ხვამების“ კლასიფიკაცია

შემდეგი საკითხი, რომელიც გვაინტერესებს, არის „ხვამების“ კლასიფიკაცია: აქამდე შესწავლილ „ხვამათაგან“ რომელია „ოხვამერი“ და რომელია „ღუნაპირი“. ამისთვის ჩვენ მიმოვიხილავთ ყველა „ხვამას“, რომლებიც სერგი მაკალათიამ შეისწავლა, ასევე დავუმატებთ ისეთ „ხვამებს“, რომლებიც მეცნიერის ყურადღების მიღმა დარჩა და ბოლოს შემოგთავაზებთ დასკვნას.

პირველ რიგში განვიხილავთ „ოხვამერს“ და შემდეგ გადავალთ „ღუნაპირზე“ **„ოხვამერი“**, როგორც აღვნიშნეთ, წარმოადგენს „ხვამას“, რომელიც ყოველწლიურად რიტუალურად სრულდება და მისი დანიშნულება ღვთისთვის/ღმერთებისთვის გარკვეული სათხოვრით მიმართვაა. სხვა დანარჩენი დღესასწაულები, რომლებიც ამ ფუნქციით არ სრულდება, „ოხვამერს“ არ წარმოადგენს. რადგან „ოხვამერი“ წელიწადის გარკვეულ ფიქსირებულ პერიოდში სრულდება, კვლევის პროცესში სპეციალურად შევადგინეთ მეგრული „ოხვამერების“ კალენდარიც.

„ოხვამერების“ ნაწილი, მართალია, ყოველწლიურად აღინიშნება განსაზღვრულ დროს, თუმცა ზუსტი ფიქსირებული თარიღი არ გააჩნია. ასეთი დღესასწაულებისა და რიტუალების აღნიშვნის თარიღი მოძრავია და დამოკიდებულია აღდგომის დღესასწაულზე. ასეთ „ოხვამერს“ მიეკუთვნება **„მირსო-**

ბა“, რომელიც სამეგრელოში აღინიშნებოდა ღიდმარხვის დაწყებამდე,² ასევე „კაპუნობა“, იგივე „დოდგიმირი“, ხოლო ქრისტიანობის შემოსვლის შემდეგ, როგორც მაკალათია აღნიშნავს, მას „ფუძემ ოხვამერი“ (სახლის სალოცავი) ეწოდა.³ ასევე ყოველწლიური ღღესასწაულია, თუმცა „ოხვამერს“ თავისი არსით არ წარმოადგენს „ხოზოკვარობა“,⁴ რომელიც აღინიშნება ყველიერის დასასრულს⁵ (იხ. ქვემოთ). ასევე „ოხვამერია“ „თერდობა“ (თევდორობა), რომელიც ცხენის სალოცავია და მას სამეგრელოში ღიდმარხვის პირველი კვირის შაბათ საღამოს ასრულებდნენ.⁶ ამ დროს წმინდა თევდორეს ევედრებოდნენ „ცხენების გამრავლებას და დაცვას ქურდებისა და ნადირისაგან“.⁷ ღიდმარხვის პირველ კვირას აღნიშნავდნენ „ტიანობას“ – შვიდი წლის განმავლობაში შიმშილისა და წყურვილისაგან დაცვას ითხოვდნენ ამით.⁸ ასევე ღიდმარხვის პერიოდთან არის დაკავშირებული (აღინიშნება 24-ე დღეს) „გამდლიკობა“ – ნორჩი ბალახებით სუფრის გამართვა. „ხალხის წარმოდგენით, ამ დღეს ოჯახს ესტუმრებოდა „გამდლიკია“, რომელიც მივიდოდა თაროსთან და დათვალიერებდა სუფრას. სუფრა თუ მოეწონებოდა, იტყოდა: „ვისაც აქვს, მას კიდევ მიემატოსო“. თუ არა და, იგი სუფრის პატრონს დასწყევლიდა და იტყოდა: „ვისაც არა აქვს, ღმერთმა ნუ მისცესო“.⁹ ამ რიტუალის მონაწილე „გამდლიკიას“ სახე საკმაოდ არქაულად გამოიყურება, ეს თუ ღვთაება ან სული, რომელიც ოჯახისიცავს, იმდენად პრიმიტიულია მის შესახებ წარმოდგენა, რომ, სავარაუდოდ, საკმაოდ ადრეულ ხანას უკავშირდება. ჩვენი ვარაუდით, ეს გარკვეული რიტუალი იყო, რომელიც ქრისტიანობის შემოსვლამდე ღიდი ხნით ადრე სრულდებოდა გაზაფხულზე და ქრისტიანობის შემოსვლის შემდგომ მისი აღნიშვნის პერიოდი ქრისტიანული პრინციპით დადგინდა. ღიდ

² ს. მაკალათია. სამეგრელოს ისტორია და ეთნოგრაფია. თბ. 1941, გვ. 301.

³ ს. მაკალათია. სამეგრელოს ისტორია და ეთნოგრაფია, გვ. 309.

⁴ ხოზოკვარობასთან დაკავშირებით უნდა აღინიშნოს, რომ, სავარაუდოდ, ამ ოხვამერს რაღაც სხვა სახელი ერქვა, რადგან რიტუალთან დაკავშირებულ კერძს – ხოზოკვარებს – თითქმის ყველა „ოხვამერისთვის“ ამზადებენ, შესაბამისად, წესით, ხოზოკვარების დამზადება განმასხვავებელი ღვთაების განმსაზღვრელი არ უნდა ყოფილიყო, იგი ზოგადად ყველა „ხვამასთან“ უნდა იყოს დაკავშირებული, მაგრამ ამ კონკრეტული ღღესასწაულის ამ სახელით შემორჩენა გვაფიქრებინებს, რომ ადრე მას სხვა სახელი ერქვა, რაც დაიკარგა და შემდგომში ასეთი ფორმით შემორჩა.

⁵ ს. მაკალათია. სამეგრელოს ისტორია და ეთნოგრაფია, გვ. 309-310.

⁶ ს. მაკალათია. სამეგრელოს ისტორია და ეთნოგრაფია, გვ. 310.

⁷ ს. მაკალათია. სამეგრელოს ისტორია და ეთნოგრაფია, გვ. 311.

⁸ ს. მაკალათია. სამეგრელოს ისტორია და ეთნოგრაფია, გვ. 312.

⁹ ს. მაკალათია. სამეგრელოს ისტორია და ეთნოგრაფია, გვ. 312.

ხუთშაბათს აღინიშნებოდა „გოსარჭალაფა/შურუბუშობა“, თუმცა, რადგანაც ის დღესასწაულია, მაგრამ არა რელიგიური ფუნქციით, მას ქვემოთ ცალკე შევეხებით. დიდმარხვაში, ახალმოვარობის ორშაბათ ღამეს აღნიშნავდნენ „ოხვამერს“ – „ფუტეშ ოხვამერი დო თუთაშხა ბედინერი“, ანუ „ოთუთაშხურე“, შემოკლებით „ოთხაშური“.¹⁰ ასევე დიდმარხვაში აღნიშნავდნენ „ჟინი ანთარის“ „ოხვამერს“, რომლის დროსაც ჟინი ანთარს ოჯახის უფროსი შესთხოვდა საქონლის გამრავლებას.¹¹ „ოხვამერს“, რომელსაც „საღმრთო-საოხ-ორო“ (ღვთისა და სამოსახლოსი) ეწოდება, მეგრელები აღდგომა დღეს აღნიშნავდნენ.¹² ნაადღომევის პირველი კვირის ხუთშაბათს აღნიშნავდნენ **ბოსლობას** და ღმერთს ევედრებოდნენ საქონლის გამრავლებას.¹³ ნაადღომევის, თუმცა ზუსტი თარიღის განსაზღვრის გარეშე (ოჯახის უფროს მამაკაცზე იყო დამოკიდებული) ზეიმობდნენ „ოხვამერს“ – „საოცოდინარო“. დაბოლოს, ბოლო მოძრავი „ოხვამერი“ – „ჯგერაგუნა“ – ფუტკრის სალოცავი აღინიშნებოდა ამაღლება დღეს.¹⁴ ეს დღესასწაული, როგორც ჩანს, მაისის თაფლის მოწვევის წინა პერიოდს უკავშირდება და მისი ფუნქცია იყო კარგი მოსავლის უზრუნველყოფა. სახელწოდების მიხედვით თუ ვიმსჯელებთ, შეიძლება ეს უკავშირდებოდეს წმინდა გიორგის. ასევე „ოხვამერს“ წარმოადგენს „ეიობა“, რომელიც, ს. მაკალათიას შენიშვნით, „ჭეჭეთობის“ (ჭიაკოკონობის) მეორე დღეს, 20 ივლისს¹⁵ სრულდებოდა.¹⁶ ასევე „ოხვამერია“ – „ჟინიში ხვამა“, რომელიც აღინიშნებოდა ივლისში, კვირას დღეს. გარდა ამისა, წელიწადში ერთხელ სამურზაყანოში 15 აგვისტოს (მარიამობას) ასრულებდნენ „ჯაშქერერის“, როდესაც ყურძენი და ხილი მწიფდებოდა.¹⁷ ამასთან დაკავშირებით აღვნიშნავთ, რომ დღესაც რიგ ოჯახებში მარიამობამდე ახალი ხილის ან სიმინდის გამოყენებას ერიდებიან, თუნდაც უკვე გადამწიფებული იყოს. ოქტომბრის ბოლო რიცხვებში, ორშაბათ დღეს აღნიშნავდნენ „შქვითულს“.¹⁸ შე-

¹⁰ ს. მაკალათია. სამეგრელოს ისტორია და ეთნოგრაფია, გვ. 313.

¹¹ ს. მაკალათია. სამეგრელოს ისტორია და ეთნოგრაფია, გვ. 329.

¹² ს. მაკალათია. სამეგრელოს ისტორია და ეთნოგრაფია, გვ. 315.

¹³ ს. მაკალათია. სამეგრელოს ისტორია და ეთნოგრაფია, გვ. 316.

¹⁴ ს. მაკალათია. სამეგრელოს ისტორია და ეთნოგრაფია, გვ. 317.

¹⁵ გასათვალისწინებელია, რომ სადაც ს. მაკალათია ზუსტ თარიღს უთითებს, ყველგან ძველი სტილით აქვს მითითებული.

¹⁶ ს. მაკალათია. სამეგრელოს ისტორია და ეთნოგრაფია, გვ. 318.

¹⁷ ს. მაკალათია. სამეგრელოს ისტორია და ეთნოგრაფია, გვ. 319.

¹⁸ ს. მაკალათია. სამეგრელოს ისტორია და ეთნოგრაფია, გვ. 320.

მოღგომაზე ასრულებდნენ „საჯგეგოს“ (წმინდა გიორგისთვის),¹⁹ ასევე „ოხვამერებია“ „სანწკელო“, რომელსაც შემოდგომით იხდიდნენ,²⁰ „სახეხუჯოც“, რომელიც ხელ-მხარის სალოცავია და მას 31 დეკემბერს ასრულებდნენ. „ხეხუჯობას“ განსაკუთრებული მნიშვნელობა მჭედლებისთვის ჰქონდა და იმ დღეს „ოჭკადირემ (სამჭედლოს) ოხვამერს“ აღნიშნავდნენ.²¹ ასევე წელიწადში ერთხელ ჯანმრთელობას ითხოვდნენ ღვთისგან და ასრულებდნენ „ოდუდია სამგარიოს“, რომელსაც „ოჯახის უფროსი თავის „სასიმრთელოდ“ (ჯანმრთელობისთვის) იხდიდა. მას ასრულებდნენ ზამთარში დეკემბრის ან იანვრის ერთ რომელიმე დღეს. ასევე „ოხვამერია“ „თემიშ ხვამა“, რომელსაც წელიწადში ერთხელ აღნიშნავდნენ რომელიმე დღესასწაულთან ერთად.²² წელიწადში ერთხელ, ს. მაკალათიას მიხედვით, მხოლოდ სოფელ ჯვარში²³ ასრულებდნენ „ოხვამერს“ – „იენა ლატარიში/საინოშოს“. ²⁴ ეს „ოხვამერი“ შესაძლოა, სვანეთთანაც იყო დაკავშირებული, რასაც ტერმინი „ლატარიში“ გვაფიქრებინებს, მით უფრო, რომ სვანეთთან ახლოს მყოფ დასახლებულ პუნქტში – ჯვარში – სრულდება მხოლოდ.

„ხვამების“ ნაწილი დაკავშირებული იყო სამეურნეო საკითხებთან: საქონლის მოვლა, მოსავლის მოყვანა და ა.შ. ასეთი „ოხვამერია“ „ისკიოდობა“, რომლის დროსაც „პირველი მაისიდან საქონლის პატრონი ძროხის ნაწველს „გოჭოფუნდუ“²⁵ (შეინახავდა, დაიჭერდა), ანუ ერთი კვირა არავინ არ ჭამდა რძის ნაწარმს, შემდეგ ყველიანი კვერებით დაილოცებოდნენ მუხასთან ან ცაცხვთანდა „ტყვამ პატონც“ (ტყის ბატონს) შესთხოვდნენ, რომ დაეფარა შინაური პირუტყვი ნადირისგან. ასევე პერიოდულად ასრულებდნენ, თუმცა ეს შეიძლება ერთ კი არა, ორ წელიწადში ერთხელ მომხდარიყო, „გალენიში ორთას“, საქონლის დაცვის მიზნით.²⁶ გარდა ამისა, ყველიერის ხუთშაბათს

¹⁹ ს. მაკალათია. სამეგრელოს ისტორია და ეთნოგრაფია, გვ. 320.

²⁰ ს. მაკალათია. სამეგრელოს ისტორია და ეთნოგრაფია, გვ. 321.

²¹ ს. მაკალათია. სამეგრელოს ისტორია და ეთნოგრაფია, გვ. 321.

²² ს. მაკალათია. სამეგრელოს ისტორია და ეთნოგრაფია, გვ. 323.

²³ დასახლებული პუნქტი ჯვარი ს. მაკალათიას მიერ მასალების ჩაწერის დროისთვის ოფიციალურად სოფელს წარმოადგენდა, 80-იან წლებში იგი რაიონული დაქვემდებარების ქალაქი გახდა და, შესაბამისად, ნაშრომში იგი სოფლად ან ქალაქად მოიხსენიება იმის მიხედვით, თუ კონკრეტული ეთნოგრაფიული მასალის დაფიქსირებისას რა სტატუსი ჰქონდა.

²⁴ ს. მაკალათია. სამეგრელოს ისტორია და ეთნოგრაფია, გვ. 324.

²⁵ ს. მაკალათია. სამეგრელოს ისტორია და ეთნოგრაფია, გვ. 329.

²⁶ ს. მაკალათია. სამეგრელოს ისტორია და ეთნოგრაფია, გვ. 330.

სრულდებოდა „ოცაშხურე“. ამ დღეს ლოცულობდნენ საქონლის გამრავლებაზე. „ოხვამერი“ იყო „სოფელიში ხვამაც“, რომელსაც წელიწადში ერთხელ, გაზაფხულზე აღნიშნავდნენ, როდესაც „სოფელი ხენა-თესვას მორჩებოდა“.²⁷ ასეთივე უნდა იყოს „ბორიას ოხვამერი“, რომელსაც „ასრულებდნენ ქარის წინააღმდეგ სიმიდის დატარების დროს, რომ ქარს ტარიიანი სიმიდის არ დაემტვრია“.²⁸ ასევე ოხვამერია „სკიბუმ ოხვამერი“, რომლის დროსაც „შობა-კალანდას შუა ერთ რომელიმე დღეს გამოაცხოზდნენ „ჭვიშტარს“.²⁹ ასეთივეა „ღუმუმ ოხვამერი“, რომელსაც ასრულებდნენ, როდესაც ღოძი თავთავს იკეთებდა³⁰ და „ყურზენიში ოხვამერი“, რომელსაც ყურძნის დამწიფების წინ ასრულებდნენ.³¹ აქვე აღნიშნავთ ერთადერთ „ხვამას“, რომელიც ს. მაკალათიას აღნიშნული არ აქვს. სოფელ მუჟავაში ქათმების სიმრავლისთვის „ხვამას“ იხდიდნენ წელიწადში ერთხელ, ასეთი შემთხვევა ეთნოგრაფიული მასალებით დაფიქსირდა 2014 წელს, თუმცა ამ „ხვამას“ სახელი დღემდე არ შემორჩა.

რიტუალების ნაწილი ყოველწლიურად აღინიშნება, თუმცა მათ არ შეიძლება „ოხვამერი“ ეწოდოს, რადგან ისინი რწმენა-წარმოდგენებთან არ არის დაკავშირებული. მაგალითად, ასეთია ყველიერის ბოლო დღეს „ხოზოკვარების“ მირთმევა. ამით აღნიშნავენ ბოლო დღეს, როდესაც ჯერ კიდევ არ აქვთ აღკვეთილი ყველის ჭამა, თუმცა, მიუხედავად იმისა, რომ სპეციალურ საჭმელს – „ხოზოკვარებს“ ამზადებდნენ და მირთმევის წინ ოჯახის უფროსი ილოცებდა, ამ რიტუალის დანიშნულება არ არის ღვთისა ან/და ზატისთვის რაიმეს თხოვნა, ეს არის მხოლოდ ხსნილთან „გამომშვიდობება“, შესაბამისად, რამდენად შეიძლება მას „ოხვამერი“ ეწოდოს, ეს დასაფიქრებელია. ხოზოკვარობის მეორე დღეს აღნიშნავდნენ „ყეინობას“, რომელიც ასევე არ წარმოადგენს ლოცვას და მასთან გარდა თამაშობებისა, სხვა რიტუალი, მათ შორის, რელიგიური ხასიათისა, არ არის დაკავშირებული, შესაბამისად, არც ის არ წარმოადგენს „ოხვამერს“. ასევე „ოხვამერი“ არ არის, მაგრამ ყოველწლიური დღესასწაული იყო „გოხარჭალაფა/შურუბუძობა“. მისი ძირითადი დანიშნულება ყოფითი რიტუალის შესრულებააქალწულის მეშვეობით იმ მიზნით, რომ ცხოველებს რწმილი არ გასჩენოდათ და ძელებს – შვილებს. ასე-

²⁷ ს. მაკალათია. სამეგრელოს ისტორია და ეთნოგრაფია, გვ. 330.

²⁸ ს. მაკალათია. სამეგრელოს ისტორია და ეთნოგრაფია, გვ. 331.

²⁹ ს. მაკალათია. სამეგრელოს ისტორია და ეთნოგრაფია, გვ. 331.

³⁰ ს. მაკალათია. სამეგრელოს ისტორია და ეთნოგრაფია, გვ. 331.

³¹ ს. მაკალათია. სამეგრელოს ისტორია და ეთნოგრაფია, გვ. 331.

ვე უფრო მკითხაობის ფორმას წარმოადგენს „გინორჩქილაფა“, რომელსაც ელიობის წინა დღეს (19 ივლისს ძვ. სტ) ასრულებდნენ.³²

არსებობს ისეთი „ხვამაც“, რომელიც რიტუალური, ყოველწლიური არაა და დაკავშირებულია კონკრეტულ მოთხოვნებთან, როგორც „დუნაპირი“, თუმცა „დუნაპირისგან“ განსხვავებულია შემდეგი სახით – თუკი „დუნაპირს“ ადამიანი ან ასრულებს ან არა, იმის მიხედვით, შესრულდა თუ არა მისი თხოვნა, ამ შემთხვევაში ადამიანები, რომლებიც შეწუხებულები არიან, მაგალითად, რაღაც დაავადებით, ითხოვენ შველას და წინასწარ სწირავენ ღმერთს შესაწირს. ეს უფრო ქრისტიანული ფორმაა, როგორც ჩანს. „დუნაპირი“ ჩვენ უფრო არქაულ ფორმად მიგვაჩნია. მაგალითად ასეთია „ნაფრა“, რომლის დროსაც ვისაც „ხელფეხი ეხუთებოდა ან/დაფეხის ძვლის ტეხვა ჰქონდა“, ისინი განკურნებას „ნაფურნახეს“ შესთხოვდნენ,³³ ასეთივეა „წყარიშ გოჭოფუა“, ანუ „ხვამა“ იმ შემთხვევაში, თუკი ვინმეს წყლიდან რაიმე ავადმყოფობა ამოყვებოდა. ასევე ასრულებდნენ სხვადასხვა ლოცვას, როდესაც ვინმეს რაიმე ავადმყოფობა შეეყრებოდა, მაგალითად „კორკოცე“ ან „ხურება“, ან ზოგადად ბატონები. ასეთივეა „განალინიშ ხვამა“, რომელსაც, მაკალათიას ცნობით, ლოცულობდნენ მაშინ, თუკი ვინმეს ოჯახში ხეს მეხი დაეცემოდა, რადგან ის ოჯახი „ხატისგან ითვლებოდა დამიზნებული და გალახული („ჟვარილი“). „განალინის“ ილღოში ლოცულობდნენ.³⁴ თუმცა სოფ. ჩქვალერსი დაფიქსირებული ეთნოგრაფიული მასალების მიხედვით, „განალინის ხვამას“ ასრულებენ წყევლის წინასწარ თავიდან აცილების მიზნითაც. ასეთივე კონკრეტული გარემოებებით იყო გამოწვეული „ძიდავას ხვამაც“. როგორც ს. მაკალათია აღნიშნავს, როდესაც დადგებოდა გვალვა, მაშინ სოფლის გოგონები დედოფალათი შემოივლიდნენ სოფელს და წყალში ჩააგდებდნენ, წვიმა მოვარ.³⁵ ასევე არა „ოხვამერია“ და არც „დუნაპირი“, უფრო ჰგავს კონკრეტული შემთხვევით გამოწვეულ „ხვამას“ – „მობენება“. მას ასრულებდნენ მაშინ, როცა ძროხა პირველად ხბოს მოიგებდა.³⁶ ამათი მნიშვნელოვანი ნაწილი არის „შელორსა“, რომელიც თავისი პრაქტიკით ჰგავს „ოხვამერს“ და „დუნაპირს“, თუმცა განსხვავდება შინაარსით.

³² ს. მაკალათია. სამეგრელოს ისტორია და ეთნოგრაფია, გვ. 318.

³³ ს. მაკალათია. სამეგრელოს ისტორია და ეთნოგრაფია, გვ. 324.

³⁴ ს. მაკალათია. სამეგრელოს ისტორია და ეთნოგრაფია, გვ. 325.

³⁵ ს. მაკალათია. სამეგრელოს ისტორია და ეთნოგრაფია, გვ. 331.

³⁶ ს. მაკალათია. სამეგრელოს ისტორია და ეთნოგრაფია, გვ. 329.

რიტუალების ნაწილი თავისი შინაარსით არც „ოხვამერია“ და არც „დუნაპირი“. მაგალითად, ასეთია „დიხაშ ხვამა“ – „იმ ადგილას, სადაც სახლი უნდა დაედგათ, ოჯახის უფროსი მივიდოდა და მიწას ოთხჯერ ამოთხრიდა, ხელში აიღებდა ოთხ კვერს, რამდენი კუთხეც სახლს ჰქონდა. ოთხ ქვაზე ოთხ ანთებულ სანთელს მიაკრავდა და დაილოცებოდა“.³⁷ რადგან „დუნაპირი“ გულისხმობს წინასწარ დაპირებას – რაიმე თხოვნის შესრულების შემთხვევაში რაღაც ვალდებულების აღებას – ხოლო „ოხვამერი“ წელიწადში ერთხელ შესასრულებელ „ხვამას“, ამიტომაც „დიხაშ ხვამა“ არცერთ მათგანს არ მიეკუთვნება. ყველაზე ახლოს ეს რიტუალი „შელორსასთან“ დგას, თუმცა ზუსტად თითქოს არც ეს არის, რადგან გარკვეული ფორმირებული ტექსტი ამასთან დაკავშირებით არ არსებობს, როგორც უნდა იყოს შელოცვის შემთხვევაში, ან, ყოველ შემთხვევაში, ასეთი ტექსტი ჯერჯერობით უცნობია.

რიტუალების ნაწილი უფრო დუნაპირს ჰგავს, ვიდრე ოხვამერს, მაგალითად „სადაბადო“, რომელსაც ოჯახის დიასახლისი იხდიდა და „ამისათვის ის დააყენებდა ძროხას და როცა სახარე ხბოს მოიგებდა, დაჰკლავდა მას და სადაბადოს ილოცებდა“.³⁸ ასეთივე იყო ქალის გათხოვებასთან დაკავშირებით შესრულებული „ხვამას“ რიტუალი, რომელიც, როგორც ჩანს, სამადლობელი ლოცვაა.

აღინიშნებოდა ისეთი დღესასწაულებიც, რომელთა დროსაც „ხვამა“ არ სრულდებოდა, მაგრამ ნაკრძალ დღედ ითვლებოდა და იმ დღეს არაფრის გაკეთება არ შეიძლებოდა, მაგალითად, ასეთი იყო „გორგოთობა“ (13 ივნისი) და „კოხინჯრობა“ (13 მაისი).

რაც შეეხება „დუნაპირებს“, ს. მაკალათია აღნიშნავს რამდენიმე „ხვამას“, რომლებიც „დუნაპირს“ წარმოადგენენ, თუმცა არცერთი მათგანისთვის მეცნიერს „დუნაპირის“ კლასიფიკაცია არ მიუცია. ამასთან, დაზუსტებული არ აქვს ის განსხვავებებები, რომლებიც არსებობს „ოხვამერსა“ და „დუნაპირს“ შორის. ასეთია, მაგალითად, „გინოჩამასთან“ (ხატზე გადაცემა) დაკავშირებული „გითოხვამები“³⁹ და ასეთივეა, „ხატიშ ითონჯირაფა“ და წაჩხურის ხატისთვის საკლავის დაპირება, თუკი უშვილო ცოლ-ქმარს ვაჟი შეეძინებოდა.⁴⁰

ამრიგად, რომ შევაჯამოთ, თუ რატომ, რა მიზეზით სრულდებოდა ეს „ხვამები“, ასეთი დასკვნის გაკეთება შეიძლება: „ხვამების“ შესრულების ძი-

³⁷ ს. მაკალათია. სამეგრელოს ისტორია და ეთნოგრაფია, გვ. 325.

³⁸ ს. მაკალათია. სამეგრელოს ისტორია და ეთნოგრაფია, გვ. 323.

³⁹ ს. მაკალათია. სამეგრელოს ისტორია და ეთნოგრაფია, გვ. 352.

⁴⁰ ს. მაკალათია. სამეგრელოს ისტორია და ეთნოგრაფია, გვ. 366.

რითადი მიზეზი გარკვეული სათხოვარით ზებუნებრივი არსებებისთვის მიმართვა. სათხოვარი შეიძლება ყოფილიყო ადამიანი უბედურებისგან, შინაური ცხოველების, ფრინველების, ასევე მოსავლის დაცვა. გარდა ამისა, რადგან ნაშრომში ჩვენ ცალკე გამოვყავით „დუნაპირი“, ამიტომაც მის მიზეზებს დამიზნებსაც ცალკე განვიხილავთ. აქვე ვახსენებთ იმ „დუნაპირების“ შესრულების მიზეზებსაც, რომლებიც თავიდან ჩვეულებრივ „დუნაპირს“ გულისხმობდა და ერთჯერადად უნდა შესრულებულიყო, მაგრამ შემდეგში „ოხვამერად“, ანუ ყოველწლიურ რიტუალად, იქცა.

„ხვამა“ „დუნაპირის“ გამო, სრულდებოდა რამდენიმე ძირითადი მიზეზით:

- ❖ წელიწადში ერთხელ ილოცებოდა ოჯახი, ქუჩა, ან სოფელი
- ❖ ხატზე გადაცემული იყო ან/და ხატისგან დამიზნებული ვინმე და ითხოვდნენ წყევლის ახსნას/მოხსნას
- ❖ ყოველი ტრაგიკული შემთხვევის შემდეგ ან სულაც წელიწადში ერთხელ ლოცულობდნენ, რათა მომავალში ტრაგიკული შემთხვევები აეცილებინათ თავიდან
- ❖ ხატზე იყო გადაცემული ვინმე და „გადამცემელი“ (მაწვევარი) პერიოდულად განაახლებდა თავის სათხოვარს
- ❖ წინასწარ შეპირდნენ ხატს და ითხოვეს რაღაცის შესრულება და სანაცვლოდ სრულდებოდა „დუნაპირის“ „ხვამა“ უკვე პერიოდულად.

სხვადასხვა სახის „ხვამას“ შესრულების ფორმა და რიტუალი

სხვადასხვა სახის „ხვამას“ შესრულების რიტუალი ს. მაკალათიას ძირითადად აღწერილი აქვს, თუმცა ჩვენ მიერ მოპოვებული ეთნოგრაფიული მასალებით შესაძლებელია დაფიქსირდეს, რა შეიცვალა და რა დარჩა უცვლელი ამ პერიოდის განმავლობაში. ამიტომაც, პირველ რიგში, შემოგთავაზებთ აღწერას ჩვენ მიერ ჩაწერილი მასალების მიხედვით და შემდეგ ჩვენს შედარებით დაკვირვებას, ისევე როგორც მოსაზრებებს ცვლილებებისა და მდგრადობის მიზეზებთან დაკავშირებით.

„საადგილო“ „ხვამას“ ოჯახის უფროსი კაცი ასრულებდა. თუ ოჯახში სრულწლოვანი მამაკაცი არ იყო, მაშინ „მახვამერად“ („ხვამას“ რიტუალის შემსრულებლად) მოჰყვადნათ ნათესავი მამაკაცი, რომელსაც ოჯახი ენდობოდა. მას შემდეგ, რაც არასრულწლოვანი მამაკაცი სრულწლოვანი ხდებოდა, უკვე ის ასრულებდა „ხვამას“. „საადგილო ხვამის“ დროს კლავენ ქათამს (სოფ. ჩქვალერი), აცხობენ სამ ცალ კვერს, რადგან ღმერთი სამობითაა. კვე-

რი აუცილებლად ხშიადი უნდა ყოფილიყო წყლის, ფქვილისა და მარილის შემცველობით. კვერებს აკეთებს ოჯახის უფროსი ქალი. სანთელი „მახვამურმა“ უნდა გააკეთოს. რიტუალს სიძე არ ესწრება, რძალი – კი (სოფ. ჩქვალერი და სოფ. ჯიხაშკარი). გარდა ამისა, რიტუალისთვის საჭიროა ღვინო. „მახვამერი“ სანთელს და ღვინოს შემოატარებს რიტუალის ყველა მონაწილეს და ამბობს ტექსტს: „ჩემ მიერ დალოცვილები („ათმახვამერები“) კარგად ყოფილიყვნენო“. შემდეგ მარჯვენა ხელის საჩვენებელ და ცერა თითებს მარცხენა ხელისას იმავე თითებს მიადებინებს მათ, ვისაც ლოცავს და თითებისგან შექმნილ პირობითად ძირგაგარდნილ „ორმოში“ ღვინოს დაასხამს და ეუბნება: „ასე წასულიყოს ყველა თქვენი უბედურებაო“. ამ რიტუალის დღეს სახლიდან გასვლა, მათ შორის გასვენებაზე და გაბრაზება არ შეიძლება.

„საღორნთო“ „ხვამას“ დროს მამალს კლავენ – დაკოდილს ანდა ბიბილოზე იქით-აქეთ ნემსგატარებულს, ისიც დაკოდილად ითვლება. გარდა მამლისა, რიტუალისთვის საჭიროა სპეციალურად ამისთვის წინასწარ გამზადებული ქვევრი (ლაგვანი). ამ ქვევრის თავის მოხდა რიტუალამდე არ შეიძლება, მხოლოდ გაწმენდა შეიძლება და ისიც მხოლოდ თოვლისგან. რიტუალისთვის გაამზადებენ მამალს, ნაკვერჩხალს, კვერებს, სანთლებს და ღოქს. სანთელი მხოლოდ „მახვამერისთვის“ არის განკუთვნილი. ერთ სანთელს ქვევრთან ანთებენ, ორს – სახლში. „მახვამერი“ საკმევლს სამჯერ შემოატარებს თავზე მათ, ვისაც ლოცავს, შემდეგ მისცემს ხელში და ისინიც სამჯერ თავისით შემოიტარებენ. მერე სამჯერ შემოტრიალდებიან მარჯვნივ და ქვევრთან ხელით გადახსნიან კვერებს. „საღორნთო“, ისევე როგორც „საადგილო“ და „სამგარიოც“, საღამოს სრულდება. ნარჩენებს მეორე დღეს წყალს ატანენ. მათი გადაყრა შეიძლება შუალამის მერეც, თუმცა ურჩევნიათ მეორე დღეს. „საღვთო/საღორნთო ხვამაზე“ ჯიხაშკარში თხას სწირავენ. „საღორნთო ხვამას“ დროს სოფელ მუჟავაში ადრე ხბოს კლავდნენ. ძროხას და მის ხბოს წინასწარ შეარჩევდნენ. მათ ჯოხსაც კი არ დაარტყამდნენ და უწოდებდნენ „პატენ ჩხოლს“ (ბატონ ძროხას), დამახინჯებული ან შემოკლებული ფორმაა „პატენია“. რიტუალს მუჟავაში ასრულებდნენ შობის წინა დღეებში, კვირას დღეს (ჟამხა). როგორც ჩანს, რიტუალი წინარექრისტიანულ ხანაში მზის ღმერთის საპატივცემულოდ იმართებოდა და რადგანაც სწორედ მისთვის იმართება საღვთო, ყველაზე მთავარი ლოცვა, აქედანაც ჩანს, რომ მზის ღმერთი უზენაესი ღვთაება იყო. ეს ფაქტი არაერთგზის არის აღნიშნული სამეცნიერო ლიტერატურაში და ჩვენ მიერ დაფიქსირებული

ეთნოგრაფიული მასალა კიდევ ერთხელ განამტკიცებს ამ მოსაზრებას. მუჟავაში ოჯახიდან გათხოვილი ქალი არ ესწრებოდა საღვთოს ლოცვას.⁴¹ რიტუალი იმავენაირად სრულდება, დამატებით ეთნოგრაფიული მასალებით დაფიქსირდა, რომ მუჟავაში აუცილებლად მიწაზე (და არა მაგალითად, ხის კუნძზე) კლავდნენ საკლავს, ძვლებს ეზოში ტოვებდნენ, როგორც ჩანს, ეზოშივე მარხავდნენ და წყალს არ ატანდნენ, განსხვავებით „ნასაკურთხისგან“ (მიცვალებულის მოსახსენებელი დღისთვის გამზადებული საკვები), რომელიც აუცილებლად უნდა ღარიგდეს და, ასევე, განსხვავებით „ოხვამერის“ საკვებისგან, რომელსაც მუჟავაში მინდვრად ყრიდნენ ძაღლების საჭმელად.

„სამგარიოს“ რიტუალის შესრულების დროს კატეგორიულად არ შეიძლება გარეთ გასვლა, გულის შეწყუბება. ამ რიტუალისთვის იკვლება გოჭი, იხარშება, არ იწვება. გოჭი მთლიანად „მახვამერმა“ უნდა მოამზადოს, სამი ცალი კვარიც უნდა გამზადდეს და ნაკვერჩხალიც. ამ რიტუალისთვის ცალკე შეარჩევენ ქვევრს. ღვინოს ამოიღებს „მახვამერი“, შეიძლება ერთი დოქი ღვინისდაღება სრულად. ღვინო შეიძლება იყოს შავიც და თეთრიც. ზოგან „სამგარიოს“ აღნიშნავენ ახალი წლის დღეებში (სოფ. ჩქეალერი), ზოგან კი ნებისმიერ ორშაბათს, ხსნილში (ჯიხაშკარი). „სამგარიო“ სამიქელგაბრიელოდ ითვლება, მისი ადრეული ფორმა შეიძლება იყოს მთვარის ღმერთისთვის ლოცვა, რადგან ორშაბათს სრულდებოდა, მთვარის ღმერთის დღეს (თუთაშხა). „სამგარიოს“ რიტუალის შესრულებას „საადგილოსგან“ განსხვავებით, არ ესწრებიან რძლები (სოფელი ჯიხაშკარი). რიტუალის დროს „მახვამერი“ სანთელს შემოატარებს ქვევრს (ლაგვანს), ოჯახის წევრებს, ვისაც ლოცავს, სამჯერ მარჯვნივ შემოატარალებს, შემდეგ ყველამ ქვევრს პირი უნდა მიადოს და ილოცოს. „სამგარიოს“ რიტუალისთვის, ისევე როგორც სხვა ზვამებისთვის, ხშირად, მაგ. სოფელ ჯიხაშკარში, მიუღებელია ცხვრის შეწირვა, ცხვარი მიცვალებულისთვისაა მიჩნეული. ჯიხაშკარში „სამგარიოს“ დროს გოჭს სწირავენ, თუმცა ბოლო ხანებში მამლით შეცვალეს მღვდლის ნებართვით.⁴² ამ ნებართვის მისაღებად დაანთეს ე. წ. „სამინავათო“ (საბოდი-

⁴¹ ეს ფაქტი აღნიშნეთ მხოლოდ იმ განსხვავების დასაფიქსირებლად, რომ რიგ შემთხვევებში სხვაგან, მაგალითად, ჯიხაშკარში დაფიქსირებულია გათხოვილი ქალების მონაწილეობა „ოხვამერში“.

⁴² მთხრობელის მითითებით, მღვდელმა მისცა კურთხევა გოჭის შეწირვა მამლის შეწირვით შეეცვალათ, თუმცა ხშირად მთხრობელები რიტუალისთვის მეტი კანონიერების მინიჭების მიზნით ასეთ ფაქტებს ან აზვიადებენ, ან საერთოდ იგონებენ, რაც აუცილებლად გასათვალისწინებელია მეთოდური თვალსაზრისით.

შო) სანთელი. გასაგებია, რომ ტერმინის ფორმირება მოხდა რუსული სიტყვის ВИНОВАТ-ის გავლენით.

სოფელ მუჟავაში თხას სწირავდნენ მხოლოდ მაშინ, როცა თხის არვეს ლოცავდნენ, და, ზოგადად, თხა შესაწირ ცხოველად არ მიიჩნეოდა. თუმცა სოფელ ლეგოგიეში დაფიქსირებული მასალებით შესაძლებელი იყო, რომ თიკანი შეიძლება შეეწირათ, ოღონდ „დუნაპირის“ რიტუალის შესრულებისას, დიდი თხა არ შეიძლებოდა. ასევე არ შეიძლება ბატისა და ინდაურის „დუნაპირზე“ შეწირვა. დასაშვებია მტრედის შეწირვა, ოღონდ უნდა დაჰპირდე, რომ გაუშვებ სალოცავთან და არ დაკლავ.

ლეგოგიეში დაფიქსირებული ეთნოგრაფიული მასალების მიხედვით, „ოხვამერის“ დროს რიტუალში მონაწილეობას მხოლოდ მონათლული ბიჭები იღებდნენ. უცნობია, კონკრეტულად რომელ „ოხვამერზე“ საუბარი. თითქოს ჩანს, რომ ეს, სავარაუდოდ, კონკრეტული ოჯახის დალოცვის მიზნით შესრულებული „ოხვამერია“, რომელსაც სოფელში ყველა ცალცალკე იხდიდა. თუ ეს ასეა, გამოდის ს. მაკალათიასამ ტიპის „ოხვამერიც“ მხედველობიდან გამორჩა. ამ „ოხვამერის“ შესრულებისას ლეგოგიეს მასალების მიხედვით, ვაჟები მიჰყავდათ ქვევრთან (ლაგვანი). „მახვამერი“ გამზადებულ გოჭს, კვერებს, პატარა ხაჭაპურებს, რომლებიც ყველის ნაცვლად გოჭის შიგნეულით იყო მომზადებული, ერთ ლიტრ ღვინოს „ლაგვანიდან“ ამოიღებდა და დააყენებდა ვაჟებს. ყველას სანთელი უნდა სჭეროდა ხელში. შემდეგ „მახვამერი“ იტყოდა, ყველა კარგად იყოსო და დალოცავდა მათ. სანთელს დაწვავდნენ და გოჭს ვაჟებს აჭმევდნენ. შემდეგ შემოჰქონდათ სახლში და ქალებსაც აჭმევდნენ. საჭმელს აკეთებდნენ ქალები. თუ ოჯახში მამაკაცი საერთოდ არ იყო, მაშინ რიტუალს ქალები ესწრებოდნენ. „ოხვამერის“ დროს ერთმანეთთან გადადიოდნენ, დაპატიჟება არ იცოდნენ, ისედაც ყველამ იცოდა, რომელი ოჯახი როდის ასრულებდა. ეს „ოხვამერი“ შეიძლებოდა სამ წელიწადში ერთხელაც შესრულებულიყო, იმ მიზეზით, რომ ოჯახის წევრები გაფანტულად სხვადასხვა რაიონში ცხოვრობდნენ და ორგანიზება უჭირდათ.

რიტუალზე დასწრების საკითხი ოდნავ განსხვავებულია „ოხვამერად“ ქცეული „დუნაპირის“ და საკუთრივ „დუნაპირის“ დროს. მაგალითად, „ოხვამერად“ ქცეულ „დუნაპირს“ – ჯეგემისარონობას – გათხოვილი ქალი ესწრება, არა მარტო ესწრება, შეუძლია თვითონვე გააკეთოს კიდეც. მაგალითად, დაფიქსირდა შემთხვევა, რომ როდესაც ერთი ოჯახი ამოწყდა მამაკაცის ხაზით, სხვაგან გათხოვილმა ქალმა მარტომ გაამზადა რიტუალისთვის საჭირო

პურმარილი და მოიყვანა დიდი ღორი. ასევე საინტერესოა, რომ როცა „დუნაპირი“ სრულდება ოჯახსა ან ეკლესიაში (მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ გადაცემულის გამო სრულდება „დუნაპირი“) „დუნაპირის“ შესრულებისას სხვისი მისვლაც შეიძლება, თუმცა არა დაპატიჟება (სოფ. ჩქვალერი). აღსანიშნავია, რომ ეს შეიძლება დიდად განმასხვავებელ ელემენტს არ წარმოადგენდეს გამომდინარე იქიდან, რომ „ოხვამერზეც“ არავის არ ეპატიჟებიან, მაგრამ „ოხვამერის“ დროს ყველამ იცის, როდის სრულდება და, ბუნებრივია, შემოსწრებულის უკან გაბრუნება მიუღებელია, პირიქით, როგორც წესი, სტუმრის მისვლა უხარიათ.

დაბოლოს, კიდევ ერთი სიახლე, რისი აღნიშვნაც გვსურს რიტუალის შესრულებასთან დაკავშირებით. სოფელ ჩქვალერში დაფიქსირებული ეთნოგრაფიული მასალის მიხედვით, „ჟინიშ ოხვამერისთვის“ გარეთ თიხის ჭურჭელი ჰქონდათ, კლავდნენ ცხვარს, ღორს, რიტუალის დროს თავზე შემოავლებდნენ კვარებს. ყველაფრისთვის იყენებდნენ ხის გობებს. ლოცვას ქვევრის თავზე ასრულებენ.

სხვადასხვა დანიშნულების „დუნაპირის“ რიტუალის ფორმა

„დუნაპირი“ შეიძლება შესრულებულიყო იმ შემთხვევაში, თუ ადამიანი იყო ხატზე გადაცემული („გინოჩამილი“). თუ იცოდნენ, ვინ გადასცა ხატს კონკრეტული პიროვნება, როგორც წესი, „მორსხას“ (ახსნის, გამოხსნის) რიტუალს ასრულებდა ის ადამიანი, ვინც გადასცა, ხოლო იმ შემთხვევაში, თუ არ იცოდნენ, ვინ გადასცა ან/და საერთოდ იყო თუ არა გადაცემული პიროვნება, პირველ რიგში, დადგენის მიზნით მოიყვანდნენ ე. წ. „მაკითხეს“ (მკითხავს, შემტყობს). მკითხავი ეტყოდა, იყო თუ არა გადაცემული ადამიანი და რა უნდა შეესრულებინა, რომ გათავისუფლებულიყო ამ საშვილიშვილო წყევლისგან.

გადაცემის ადგილები სხვადასხვა იყო: მუხის ან ცაცხვის ხე, იშვიათად ველური ბლის ხე, ეკლესიის კედელი, „ოჭკადირე“ (სამჭედლო), წისქვილი, მდინარე.

ხატზე გადაცემა მრავალი მიზეზის გამო შეიძლება მომხდარიყო: ქურობა, მკვლელობა, ცეცხლის წაკიდება, ცრუ ბრალდება და სხვა. სასჯელიც, რომელსაც ითხოვდა გადამცემი, სხვადასხვაგვარი იყო. იმ შემთხვევაში, თუ არ იცოდნენ, ვინ იყო დამნაშავე, წყევლის ფორმულა ძირითადად ითხოვდა ხატისგან დამნაშავეს დამიჯნებას, რათა გამოვლენილიყო დამნაშავე და ასე-

ვე მის „წვალებას“ მანამ, სანამ თავისი პირით არ აღიარებდა დანაშაულს სახალხო და არ ითხოვდა შენდობას. ეს აღიარება, სწამდათ, რომ ზღებოდა საზოგადოებრივი თავშეყრის ადგილებში, მაგალითად, გასვენებაში. ამის შემდეგ, გადამცემი ან ხელს გადაუსვამდა ან სხვა რაიმე რიტუალს შეასრულებდა და ასე „მოარჩენდა“ ხატისგან დამიჯნებულ ადამიანს. ეს რიტუალიც სხვადასხვანაირი იყო, იმისდა მიხედვით, რა შეიძლება გაელო გადაცემული ადამიანის ჭირისუფალს ან მოეთხოვა თავის წყევლაში გადამცემს. მაგალითად, „ღუნაპირის“ რიტუალის შესრულება გადამცემის მონაწილეობით დამიჯნებულის გამოხსნის მიზნით შეიძლება ყოფილიყო შემდეგი სახის: მუხლებზე დაჩოქილგადაცემულს გადამცემი დალოცავდა შემდეგი ტექსტით: „რადგან შენ ეს დანაშაული აღიარე, ჩემი ხელიდან დალოცვილი ყოფილიყავიო“. თუ არ გამოილოცავდა დამიჯნებული, ყველა საზოგადოებრივი თავშეყრის ადგილას გადამცემის სახელის ყვირილს იწყებდა და ასევე, წყევლა გადაეცემოდა შვიდ თაობას და იქითაც. თუ დანაშაული განსაკუთრებით მძიმე იყო, გადამცემს შეიძლება „მორსხას“ გარეშე გადაეცა. ეს ნიშნავდა, რომ დამნაშაულის შთამომავლობა ვერასდროს გამოისყიდოდა დანაშაულს და თუ მკვლელობის გამო იყო გადაცემული და გადაცემის ტექსტში თუ გვარის ამოწვევაც იგულისხმებოდა, სწამდათ, რომ ეს ისეთი წყევლა იყო, რომელიც მაწყევარს უბრუნდებოდა მას შემდეგ, რაც გადაცემულის შთამომავლობას ამოწვევდა. ასეთი გადაცემის შემთხვევაში, გადამცემი, რომელიც უფრო ხშირად ქალი იყო ან საერთოდ გასათხოვარი გოგო, დებდა გაუთხოვრობის ალტკმას, რათა მომავალში, როდესაც წყევლა მის მხარეს დაუბრუნდებოდა, ამოსაწვევტი არავინ ყოფილიყო. „მორსხას“ (ახსნის, გამოხსნის) გარეშე გადაცემის შემთხვევაში, გადამცემს და მის შთამომავლობას უფლება არ ჰქონდა, ელოცა გადაცემულისთვის, წინააღმდეგ შემთხვევაში, გადაცემულის მხარეს წყევლა აქტიურ სახეს დაკარგავდა და მაწყევარის მხარეს გადავიდოდა, ამიტომაც გადამცემელის შთამომავლობა ცდილობდა, „მორსხას“ გარეშე გადაცემულისთვის „ღუნაპირის“ რიტუალი არ შეესრულებინა. განსაკუთრებით ძალის მქონედ სამჭედლოსა და წისქვილში ან ახალგაზრდა გასათხოვარი გოგოსგან მდინარეზე გადაცემა მიიჩნეოდა. ეს უკანასკნელი სრულდებოდა შემდეგი ფორმით: გოგონა ჩადიოდა მდინარეზე, წყევლის ტექსტს ეუბნებოდა წყალს (შეადარეთ ცუდი სიზმრის წყლისთვის მოყოლა) და თან თმას ივარცხნიდა, შემდეგ ჩამოვარცხნისას ჩამოყოლებულ თმას და სავარცხელს მდინარეს ატანდა. მიიჩნეოდა, რომ ეს ყველაზე მძიმე ფორმა იყო და სწორედ ასე-

თი გადაცემის შემდეგ ქალწული გოგონა არ თხოვდებოდა. რაც შეეხება კონკრეტულ ტექსტებს, გადამცემის ფანტაზიაზე, თუმცა ძირითადად, გადაცემის მიზეზზე იყო დამოკიდებული. მაგალითად, ეს შეიძლება ყოფილიყო: „მისი შთამომავალი ყველა გზაზე მოკვდესო“. გადაცემის რიტუალი რამდენადმე სცილდება ჩვენი სტატიის თემას, ამიტომაც მასზე დაწვრილებით სხვა დროს მოგახსენებთ. ამჯერად შემოვიფარგლებით გადაცემასთან დაკავშირებული „ღუნაპირის“ რიტუალების აღწერით.

„ღუნაპირი“ ძირითადად სამი მიზეზის გამო სრულდება: გადაცემულის (დამიზეზებულის) „მორსხას“, ავადმყოფის გამოჯანმრთელების⁴³ ან გადახვეწილის სახლში ჯანმრთელად დაბრუნების თხოვნის მიზნით. საერთო ყველას აქვს ის, რომ წინასწარ ჰპირდები შესრულებას, და დაპირების მიზეზი უკვე მომხდარია, მაგალითად, ადამიანი უკვე ავადაა, დამიზეზებულია ან გადახვეწილია ან აპირებს კონკრეტულ მომენტში წასვლას. ამ დროს ითხოვ სასურველს, თუმცა განსხვავება ისაა, რომ თუ დამიზეზებულის გამო ასრულებ „ღუნაპირს“, წინასწარი „ვაჭრობა“ არ ხდება, უკვე ვალდებულია გაწევეს შესრულება, ხოლო როცა ავადმყოფობის ან ვიღაცის გადახვეწის გამო ჰპირდები, ფაქტობრივად, „ვაჭრობ“, წინასწარ უთანხმოებები ხატს და თუ არ შეგისრულებს, შეგიძლია არც შეასრულო, განსხვავებით დამიზეზებულის გამო „ღუნაპირის“ შესრულებისგან, ამ შემთხვევაში თუ არ შეასრულებ, დამიზეზებული რჩები და „მორსხა“ თავისთავად არ გელირსება.

დამიზეზებულის გამო „მაკითხე“ რიტუალს ასრულებს, ე. წ. „მორსხას“, რომელიც შეიძლება განსხვავდებოდეს, დამოკიდებულია თვითონ „მაკითხეზე“ ან გადამცემელზე. მაგალითად, შეიძლება გადამცემელმა დათქვას, რომ დამიზეზებულს საშველი არ ეღირსოს, სანამ გადამცემელმა (ან მისმა ნათესავმა) თავზე მარჯვენა ხელი არ გადაუსვასო. იგულისხმება, რომ ვისი სახელიც იხსენა ამ ფორმულისას, მაინცდამაინც მან უნდა მიიღოს მონაწილეობა „მორსხას“, გადაცემის გამო „ღუნაპირის“ შესრულების რიტუალში, თუნდაც უკვე მიცვალებული იყოს. რიტუალი სრულდება ან ეკლესიის ეზოში, ან ოჯახში. თუ ეკლესიაში სრულდება, მაშინ იქვე დაკლავენ საკლავს და იქვე ჭამენ (სოფ. ლეშამგე). საკლავს წინასწარ დათქვამენ. სოფ. ჩქვა-

⁴³ განსაკუთრებით ხშირია ბატონებით ავადმყოფობის გამო ღუნაპირის რიტუალის შესრულება, თუმცა, ამ შემთხვევაში ეს სცილდება ჩვენი კვლევის ფარგლებს და ამასთან დაკავშირებით თემის მასშტაბურობის გამო ცალკე ნაშრომს ვამზადებთ.

ლერში დადასტურებული მასალებით, რიტუალი შეიძლება შესრულებულიყო გზაჯვარედინზე. ჩქალერში უთითებენ კიდეც ერთი ადგილს, სადაც დიდი ქვა დევს და ამტკიცებენ, რომ მის ქვეშ ჯვარი და „ხვამასთვის“ საჭირო ნივთები აწევია. ბავშვი დაბადებისას ასრულებდნენ „განალინის ხვამას“ მუყავაში. სამი გზის გასაყარზე უშვებდნენ ქათამს და მოგვიანებით დაიწვეს ეკლესიაში წაყვანა.

რაც შეეხება გადაცემის გამო „ღუნაპირის“ ჩატარების რიტუალს. სოფ. ჩქალერში ეთნოგრაფიული მასალებით, შემდეგი სახის რიტუალი დაფიქსირდა: „მაკითხეს“⁴⁴ დაახვედრეს დედალი და მამალი, რომლებიც აუცილებლად ნაყიდი უნდა ყოფილიყო. სპეციალურად ამ დღისთვის მოწყობილი სუფრისთვის ყველაფერი ნაყიდი უნდა იყოს და თუ ცოცხალი არსება იყიდეს, ერთი წლის უნდა იყოს. სუფრაზე ყველი, ხოზოკვარები, წითელი ღვინო აუცილებელია, ასევე ხურდა ფული, რამდენი სულიც არის ოჯახში, იმდენი ოცოთ-რიანი,⁴⁵ ლურსმანი, ნალი (გამოყენებული), პილპილი, მარილი, ბოქლომი. სუფრისთვის რაც კეთდება, ის არ მიაქვს „მაკითხეს“. შესაძლებელია, მხოლოდ აჩუქო საჭმელი. ცხოველს, რომლის დაკვლითაც ძირითადად ასრულებდნენ რიტუალს, ჭამდნენ მხოლოდ იმას, რაც იმ ერთ ჯერზე შეიჭმებოდა, დანარჩენს ზონჩაში გამოკრავდნენ და წყალს გაატანდნენ.

დამიზეხეულის (გადაცემის) წყევლის გამო „ღუნაპირი“ შეიძლება „ოხვამერად“ ტრანსფორმირდეს, თუ რაიმე მიზეზით თავის თავზე აიღებს ამას ადამიანი, მაგალითად, ერთი შემთხვევა დაფიქსირდა, რომ ორი ადამიანი ვერ მორიგდა საერთო წისქვილის გამო და ერთმანეთი გადასცეს. ერთ-ერთს, რომელსაც თავი მართალი ეგონა, გადაცემის ემინოდა და ყოველ წელს „ოხვამერი“ დაიწესა იმის შიშით, ჩემივე წყევლა არ დამიბრუნდესო. სავარაუდოდ, ეს იქნებოდა „განალინიშ ხვამა“.

ზუსტად ასევე, ქალაქ ჯვარში ერთ-ერთი ქუჩის მცხოვრებთ სწამდათ, რომ მიწა, რომელზედაც ცხოვრობდნენ, ორი სხვადასხვა გვარის ხალხის გამო გადაცემული იყო ხატზე. როგორც ჩანს, მიწაზე დავის გამო მათ ერთმანეთი გადასცეს. ამიტომაც, ქუჩის მცხოვრებლებმა დათქვეს, რომ უბედურებისგან დასაცავად ორ წელიწადში ერთხელ შეესრულებინათ „ღუნაპირი“, რომელიც თავისი რეგულარულობის გამო გადაიქცა „ოხვამერად“.

⁴⁴ „მაკითხე“ თვითონ სოფელ მიქავადან იყო.

⁴⁵ კონკრეტული რიტუალი 2014 წლის ზაფხულში შესრულდა და, შესაბამისად, თანამედროვე ფული იყო გამოყენებული რიტუალის შესრულებისას.

„ოხვამერად“, „ღუნაპირი“ შეიძლება ქცეულიყო იმ შემთხვევაში, თუკი მაგალითად, ოჯახი დასახლებოდა ისეთ ადგილას, რომელიც გადაცემული იყო ხატზე. ამ შემთხვევაში პერიოდულად ოჯახი ილოცებდა, რომ ჯანმრთელოდ ყოფილიყვნენ.

მიიჩნევენ, რომ ღუნაპირის შეუსრულებლობა არ შეიძლება, იმიტომ რომ შეიძლება თხოვნის ავტორმა არ იცოდეს, რომ თხოვნა შეუსრულდა. მაგალითად, თუ ვინმემ ღმერთის სთხოვა ომში წასულის ცოცხლად გადარჩენა და ის მართლაც გადარჩა, მაგრამ პატრონმა არ იცის ამის შესახებ, ამიტომაც ხატმა რომ არ დაამჩიეზოს, „ღუნაპირი“ აუცილებლად უნდა შეასრულოს.

რაც შეეხება ცხოველებს, რომლებიც შეიძლება შეწირო: ეს ძირითადად დათქმაზე იყო დამოკიდებული. არ შეიძლებოდა თხის ან ცხვრის შეწირვა, თუმცა, როგორც აღვნიშნეთ, სოფელ ლეგოგიეს მასალებით თიგნის შეწირვა შეიძლებოდა ოღონდ „ღუნაპირის“ რიტუალისას, დიდი თხის – არა. ასევე არ შეიძლება ბატისა და ინდაურის „ღუნაპირზე“ შეწირვა. ალერტის წმინდა გიორგის ეკლესიასთან ახლოს, სოფელ ლეგოგიეში ჩაწერილი მასალების მიხედვითაც, „ღუნაპირის“ შეუსრულებლობა არ შეიძლება, სჯობს, პატარა რამ დაჰპირდე, მაგალითად, მამალი და აუცილებლად შეასრულო, ვიდრე დიდი და ვერ შეასრულო. „მაკითხე“ „ღუნაპირის“ რიტუალს სხვადასხვანაირად ასრულებს: მაგალითად, ლეგოგიეში ორი „მახვამერი“, ადგილობრივების ცნობით, შემდაგნაირად ასრულებდა რიტუალს: ჯვარზე ჯაჭვი ჰქონდათ გამოძებული და თავზე გადაატარებდნენ იმას, ვისაც შეულოცავდნენ.

„ღუნაპირი“, როგორც აღვნიშნეთ, შეიძლება დაკავშირებული ყოფილიყო ომში წასულთან. ოჯახის წევრები ითხოვდნენ მის ჯანმრთელობას, სოფელ მუჟავაში დავაფიქსირეთ შემთხვევა, რომ რუსეთ-იაპონიის ომის დროს სახლში დარჩენილი ოჯახის წევრი დაჰპირდა, რომ ცხვარს შეწირავდა. დაუბრუნებლობის შემთხვევაში არ შეასრულებდა, თუმცა იმავე სოფელში მიუხედავად იმისა, რომ თხოვნა არ შესრულდა, მთხოვნელმა მაინც შეასრულა რიტუალი, იმიტომ რომ არ იცოდა, ცოცხალი გადარჩა თუ არა ის ადამიანი, ვის გამოც დაჰპირდა.

ბავშვის დაბადებისას იხდიდნენ ასევე „ხვამას“, რომელიც უფრო „ღუნაპირს“ ჰგავს იმ თვალსაზრისით, რომ მხოლოდ ერთხელ სრულდება და იმითაც, რომ წინასწარ დაპირებულია – თუ შეეძინებათ გოგო ან ბიჭი, უნდა შესწირონ გარკვეული ცხოველი, მაგრამ „ოხვამერს“ ჰგავს იმით, რომ წინასწარ არის დათქმული დრო – ბავშვის დაბადება. ამასთან დაკავშირებით

კონკრეტული გვარი თავის თავზე იღებდა, რას შესწირავდა. მაგ. ფიფიები გოგოს დაბადებას თხის შეწირვით აღნიშნავდნენ, ხოლო ვაჟის დაბადებასთან დაკავშირებით მათზე იყო დამოკიდებული, რას დაჰპირდებოდნენ. ასევე, მაგ. არქანიები გოგოს დაბადების შემთხვევაში, გოჭით ილოცებდნენ.

არსებობდა კიდევ ერთი „დუნაპირი“ – „გუმოჭყუდური“, რომელიც გოგოს გათხოვებასთან იყო დაკავშირებული. ეს რიტუალიც ჰგავს ნაწილობრივ „ოხვამერს“, მაგრამ უფრო მეტად „დუნაპირს“ ბავშვის დაბადებასთან დაკავშირებული „დუნაპირის“ შესრულების მიზეზებთან მსგავსების გამო.

სად და რა ადგილებში სრულდებოდა „ხვამა“

რიტუალის შესრულების ფორმისა და შინაარსის გარდა, საინტერესოა, სად, რა ადგილებში სრულდება იგი. „ოხვამერი“ ძირითადად სრულდება ან შინ, ან საჯაროდ, მთელი სოფელი ერთად ასრულებს. თუმცა უფრო „ოხვამერად“ ქცეულ „დუნაპირს“ ასრულებენ საჯაროდ. რაც შეეხება „დუნაპირს“, ისიც ასევე შეიძლება შესრულდეს შინ ან საჯარო ადგილას, ასეთი ადგილი შეიძლება იყოს ან შერჩეული ხე, ან გზაჯვარედინი, ან ეკლესია. მაგალითად, სოფ. ჩქვალერში, ერთგან უთითებენ ადგილს გზაჯვარედინზე, სადაც ქვა დევს და ირწმუნებიან, რომ მის ქვეშ ჯვარი და „ოხვამურის“ სხვა ნივთები დევს. ასევე სოფელ მუჟავაში შესაწირ მამალს დაიჭერდნენ და გზაჯვარედინზე, სადაც სამი გზა ერთვის ერთმანეთს, უშვებდნენ. აქედან შეიძლება დავასკვნათ, რომწინარექრისტიანულ ხანაში სალოცავების ნაწილი, როგორც ჩანს, მდებარეობდა გზაჯვარედინებზე. ქრისტიანულ ხანაში, სალოცავებს, ზოგჯერ, როგორც ჩანს, აშენებდნენ ისეთ ადგილას, სადაც ძველი ტოტემები მდებარეობდა. საგულისხმოა, რომ ხშირია ცაცხვის ხესთან ეკლესიის აშენება, თანაც ყველაზე ცნობილი სალოცავები, სადაც ხატზე გადაცემა ან „მორსხას“ რიტუალისრულდებოდა, მაგალითად, ალერტის წმინდა გიორგისა და ჯუმითის წმინდა გიორგის ეკლესიებშიც დიდი ცაცხვები დგას. საინტერესოა, რომ ჯუმითში, როდესაც საბჭოთა პერიოდში ეკლესია დაშალეს, ამის შემდეგ ცაცხვის ძირში ლოცულობდნენ. ჯიხაშკარშიც, მისარონ-კარი სადაც არის, იქ ცაცხვის და მუხის ხეებია და „ოხვამერს“ იქ ასრულებენ, თუმცა, ჯიხაშკარში მთავარი მაინც წმინდა ქვაა, რომელზეც ლოცულობენ. შერჩეულ ქვებთან ლოცვის პრაქტიკა დაფიქსირდა სოფელ მუჟავაშიც. ფრთხილი ვარაუდი შეიძლება გამოითქვას ამასთან დაკავშირებით, რომ ეს ტოტემიზმისა და ფეტიშიზმის ერთდროული გადმონაშთია. ს. მაკალათიაც აღნიშნავს, რომ

გეგეოშიც (ნოქალაქევიდან 3 კილომეტრია) მისარონის სამლოცველო იყო და ერთი დიდი ცაცხვის ხე იდგა იქ.⁴⁶

როგორ გადაურჩა საბჭოთა პერიოდს ხეამები

კომუნიზმთან დაკავშირებულ ათეიზმის თითქმის 70 წლიან პერიოდს, რთული იყო, რაიმე რელიგიური რიტუალი გადარჩენოდა. დიდი ნაწილი თანდათანობით მართლაც დაიკარგა, თუმცა ალაგ-ალაგ, სოფლებში მაინც მოახერხეს მათი შენარჩუნება.

კომუნისტების დროს ეს რიტუალები გადაურჩა, ძირითადად, ხელისუფლებისთვის ათეიზმის ხარკის ფორმალური მოხდის მეშვეობით. მაგალითად, ჯუმათში, სადაც წმინდა გიორგის ეკლესია იყო აშენებული ცაცხვის ტოტემის გვერდით, კომუნისტების ხელისუფლებაში მოსვლის შემდეგ მოსახლეობამ მთავრობის საჩვენებლად ეკლესია დაანგრია, თუმცა რიტუალების შესრულება არ შეუწყვეტია და ცაცხვის ძირში გააგრძელა ისევ. ასე ვთქვათ, კომუნისტებს ხარკი გადაუხადეს, საჩვენებლად ეკლესია დაანგრიეს, თუმცა რიტუალები და პრაქტიკა შეინარჩუნეს.

გარდა ამისა, პრაქტიკა გადარჩა ჩუმად შესრულების მეშვეობითაც. მაგალითად, „დუნაპირს“ „მორსხის“ მიზნით ასრულებდნენ ღამე ეკლესიაში. ჩუმად შესრულებაში უნდა ჩაითვალოს ისიც, რომ „ოხვამერი“ ხშირად ოჯახებში სრულდებოდა ინდივიდუალურად, რაც თავისთავად უკვე გულისხმობდა, რომ ამის შესახებ ინფორმაცია არ გავრცელდებოდა. თუმცა, საინტერესოა ერთი ფაქტი: სოფელ ლეგოგიეში, რომელიც ალერტის წმინდა გიორგის ეკლესიასთან ახლოს მდებარეობს, 2014 წელს დაფიქსირებული ეთნოგრაფიული მასალებით, 1969 წელს⁴⁷ ყველა ოჯახი ასრულებდა „ოხვამერის“ რიტუალს. როგორც ჩანს, ოჯახებში და არა საჯაროდ მათი შესრულება საშიშროებას არ წარმოადგენდა ხელისუფლებისთვის, ეს ხომ ორგანიზებული ეკლესია არ იყო, და, შესაბამისად, ეს უნდა იყოს კიდევ ერთი მიზეზი, თუ რატომ გადაურჩა პრაქტიკა ხელისუფლებას.

აქვე უნდა აღინიშნოს ჩვენი მოსაზრებაც, თუ როგორ გადარჩა ძლიერი წინარეპრისტიული ელემენტები საბჭოთა პერიოდამდე – ქრისტიანობის შე-

⁴⁶ ს. მაკალათია. სამეგრელოს ისტორია და ეთნოგრაფია, გვ. 14.

⁴⁷ 1969 წლის ეთნოგრაფიული მასალების დაფიქსირება და ზუსტი დათარიღება თავად მოხრობელის საფუძველზე მოხდა

მოსვლიდან საბჭოთა წყობილების დამყარებამდე. ჩვენი აზრით, იმხანად ეს რიტუალები გადარჩა, იმიტომ რომ შემსრულებლებმა გარკვეული კომპრომისის მოძებნა სცადეს ეკლესიასთან, მაგალითად, ლეგოგიეში რიტუალს ასწრებდნენ მხოლოდ მონათლულ ბიჭებს, ამით ხაზს უსვამდნენ, რომ ქრისტიანობასთან იყო დაკავშირებული, თუმცა რიტუალის შინაარსი და ფორმა უმეტესწილად წინარექრისტიანულია.

„ლეგიტიმაციისთვის“ საჭირო გარეგნული მიმსგავსების კიდევ ერთი ფორმა, რომელიც, რა თქმა უნდა, თავის მხრივ, პრაქტიკის გადარჩენის მიზეზია, არის „მაკითხეს“ მიერ რიტუალის შესრულება ქრისტიანულის სიმბოლიკის, მაგალითად, ჯვრის გამოყენებით, რომელიც ლეგოგიეში დაფიქსირდა. ეს ერთ-ერთი მაგალითია იმისა, თუ როგორ ცდილობდნენ ქრისტიანულ სიმბოლიკას ამოფარებულებს გადაერჩინათ ძველი წესები: ლეგოგიეში ორი „მახვამერი“, ადგილობრივების ცნობით, შემდეგნაირად ასრულებდა რიტუალს: ჯვარზე ჯაჭვი ჰქონდათ გამობმული და თავზე გადაატარებდნენ იმას, ვისაც შეულოცავდნენ.

უკანასკნელ ხანებშიც, 2016 წლის ზაფხულში, „ოხვამერად“ ქცეული „ღუნაპირის“ შესრულებისას, ქ. ჯვარში, როდესაც ერთ-ერთი ქუჩის მცხოვრებლებმა გადაწყვიტეს შეესრულებინათ „ოხვამერი“ (ქუჩის დალოცვა), რომელსაც ადრე 2 წელიწადში ერთხელ ასრულებდნენ, შესაბამისი საკლავი დაკლეს, სუფრა გაამზადეს და ქუჩის დასალოცად მღვდელი მოიწვიეს. ამრიგად, გარკვეული გარეგნული შეფუთვის მეშვეობით ყველა დროში ხერხდებოდა ამ პრაქტიკის შენარჩუნება, თუმცა, რა თქმა უნდა, დროსთან ერთად, განსაკუთრებით, ბოლო ხანებში, პრაქტიკა, მნიშვნელოვან მოდიფიკაციას განიცდის, ძირითადად, მხოლოდ სქემატური სახით შემორჩება და პრაქტიკის მრავალი მნიშვნელოვანი დეტალი დაივიწყებას ეძლევა. თუმცა, ისიც აღსანიშნავია, რომ ზოგჯერ პირიქით, ეს პრაქტიკა ძლიერდება, მაგალითად, სოფელ ჩქვალერში ერთი თაობით ადრე⁴⁸ ორჯერ ასრულებდნენ „ოხვამერს“: ახალ წელს და შემოდგომაზე, თუმცა იგივე ოჯახი ახლა სამჯერ ასრულებს ამ რიტუალს, კერძოდ, სამის სახის „ოხვამერს“: „საადგილო“, „საღორონთო“ და „სამგარიო“. შობიდან კალანდამდე (7 იანვრიდან 14 იანვრამდე) სამი დღე ზედიზედ ასრულებენ. დასაწყისი ნებისმიერი დღე შეიძლება იყოს. აქედან ახ-

⁴⁸ ასეთი ფორმით ეთნოგრაფიული მასალის დათარიღება თავად მოხრობელის ინიციატივით მოხდა. მან აღნიშნა, რომ რიტუალს მისი ოჯახის უფროსი წევრი, კერძოდ, მამა ასრულებდა.

ალი „ოხვამერია“, „საადგილო“, როგორც ჩანს, იმ ადგილის დასალოცად ასრულებენ, სადაც ცხოვრობენ, მის სიახლეზე ისიც მიუთითებს, რომ ტერმინი ქართულია.

რამდენიმე მნიშვნელოვანი ასპექტი შეცვლილია უკანასკნელ ხანებში. მაგალითად, სერგი მაკალათიასთან „ჭეჭეთობა“ (ავსულების ღამე) მითითებულია, რომ აღინიშნებოდა 20 ივლისს, დღესდღეობით ჭეჭეთობის დღესასწაულად მიიჩნევა 27-28 აგვისტოს ღამე და უკავშირდება მარიამობას. სამწუხაროდ, ამ დიდ შუალედში არ არსებობს მკვლევართა მიერ ჩაწერილი მასალა, რომელიც საშუალებას მოგვცემდა, დაგვედგინა მიზეზი, თუ რატომ შეიცვალა ასე მნიშვნელოვნად ეს თარიღი, აქ იმ ვარაუდის გამოთქმაც რთულია, რომ ისევ და ისევ ქრისტიანულ პარადიგმას ამოფარებულებმა შეინარჩუნეს წინარექრისტიანული დღესასწაული, რადგან ძნელია განსაზღვრო დრო, როდესაც ეს ცვლილება მოხდა. თუ მოხდა, 90-იანი წლებიდან, მაშინ შეიძლება ამ ვარაუდის გამოთქმა, თუ უფრო ადრე, მაშინ რთულია, დაადგინო ამის მიზეზი. ასევე შეცვლილია, უფრო ზუსტად, დამატებულია, ე. წ. „ქალების აღდგომა“ (იგივე პატარა აღდგომა), რომელიც აღინიშნება კვირაცხოვლობას. ამ დღეს მიღებულია, რომ ქალები შეიკრიბონ ერთად და ცალკე აღნიშნონ აღდგომის დღესასწაული. თუმცა, ეს პრაქტიკაც ჩვენი ამჟამინდელი კვლევის ფარგლებს სცილდება და უფრო დეტალურად ყურადღებას აღარ გავამახვილებთ.

შედარების მიზნით, ისეთ ადგილებში, სადაც ს. მაკალათია მუშაობდა და რიტუალი და პრაქტიკა დეტალურად აქვს აღწერილი, ჩვენ თავიდან ჩავიწერეთ, რათა კარგად ცნობილი მაგალითის საფუძველზე დაგვედგინა, თუ რამდენად შეცვლილი მდგომარეობა შეიძლებოდა დაგვხვედროდა ამ წლების განმავლობაში, რაც თავის მხრივ, საინტერესო მეთოდური დასკვნების გამოტანის საშუალებას მოგვცემდა. აღსანიშნავია, რომ მისარონ-კარში, სადაც ჯგუფი-მისარონობას აღნიშნავენ, დღესაც ზუსტად იგივე მდგომარეობაა, რაც სერგი მაკალათიას დროს იყო. რიტუალი ზუსტად იმავე ადგილას სრულდება და ზუსტად ისეთი ფორმით, როგორც ეს მეცნიერს აქვს ჩაწერილი. მცირედით შეიცვალა მხოლოდ გარემო. აშენებულია ეკლესია, თუმცა რიტუალს ასრულებენ არა ეკლესიაში, არამედ იქვე მდებარე პატარა სალოცავში, სადაც ინახავენ ქვას, რომელიც მიჩნეულია საკრალურად და თავყანს სცემენ. საინტერესოა, რომ ეკლესია ააშენეს იმიტომ, რომ ერთ-ერთი მოსახლე (რიტუალს ასრულებს 25 ოჯახი მორიგეობით) ოჯახის წევრი ქალის ავადმყოფობის გამო დაჰპირდა ღმერთს ეკლესიის აშენებას, თუ ქალი მომჯობინდებოდა.

ბოდა. ფაქტობრივად, „დუნაპირი“ დაუთქვა ღმერთს. შემდეგ დაპირებისამებრ შეასრულა „დუნაპირი“ და ააშენა ეკლესია. ეკლესიის აშენების მიზეზი წინარექრისტიანული წესის – „დუნაპირის“ შესრულებაა. რაც შეეხება „ოხვამერად“ ქცეული „დუნაპირის“ შესრულებას, აქ რიტუალი დღესაც ზუსტად იმავენაირად სრულდება.

გარკვეული პრობლემები შექმნა კალენდრის ცვლილებამ, მაგალითად, თუ რიტუალი სრულდებოდა ახალ წელს, ძველი კალენდრით ხსნილში, კალენდრის შეცვლის შემდეგ რიტუალი ისევ ახალ წელს სრულდება, თუმცა ამჯერად მარხვაში, თან საინტერესოა, რომ გოჭი იკვლება ამ დროს. თუმცა, აღსანიშნავია, რომ რადგან ეს „ოხვამერია“, ყველა ოჯახი ამას ერთნაირად არ ასრულებს და, შესაბამისად, ამას ყურადღებას არ აქცევს ნაკლებად ეკლესიური ოჯახი.

ავთენტური სახით შენარჩუნების ერთ-ერთი რისკ-ფაქტორია დროსთან ერთად დაწყებული ცვლილებები, მაგალითად, ქრისტიანობის შემოსვლა ან ცივილიზაციასთან დაკავშირებული ცვლილებები. ქრისტიანობის დამკვიდრებასთან ერთად „ხვამების“ რიტუალში ჩნდება სანთელი. ჩვენთვის უცნობია რიტუალში სანთლია გაჩენის მიზეზი, შესაძლოა, ქრისტიანობამდეც ზოგადად ცეცხლის ანთება მიღებული იყო ისედაც და, შესაბამისად, სანთელი იმიტომ გაჩნდა ამ რიტუალებში რომ ქრისტიანობას შერწყმოდა, რაც არ არის გამორიცხული, თუ გავითვალისწინებთ მითრას კულტის არსებობას სამეგრელოში.⁴⁹

რიტუალი ავთენტური სახით რიგ შემთხვევებში ძალიან ადვილად შემორჩება ხოლმე. მაგალითად, როგორც აღვნიშნეთ, პრაქტიკულად სრულიად უცვლელად არის შემორჩენილი ჯეგემისარონობა ჯიხაშკარში, ზუსტად ისე, როგორც ეს სერგი მაკალათიას აქვს ჩაწერილი, რაც გვაძლევს დასკვნის საშუალებას, რომ საფრთხე რიგ შემთხვევებში ამ ტიპის რიტუალებს ნაკლებად ემუქრება. რიტუალის ფორმა და შესრულების წესი იგივეა, თვით ღორის გრიპის დროსაც კი, როდესაც ძალიან გაუჭირდათ ღორის შოვნა და მღვდლის კურთხევით, შეეძლოთ ხბო დაეკლათ, უარი თქვეს ამაზე, არ დაკლეს ხბო და სადღაც მიყრუებულ სოფელში იშოვეს პატარა გოჭი და ის შეწირეს, მაგრამ მაინც იმ ფორმით შეასრულეს, როგორც ამას მათგან წინაპართა წესი მოითხოვდა. ეს თვალსაჩინო მაგალითია იმისა, რომ ამ რიტუ-

⁴⁹ საქართველოში მითრას კულტის შესახებ იხ.: ს. მაკალათია ჯეგემისარონის კულტი საქართველოში. თბ. 1938; თ. ღუნდუა, ნ. სილაგაძე. ΜΙΘΡΑΣ საქართველოში. თბ. 2010.

ალებს რიგ შემთხვევებში ნაკლებად ემუქრება საფრთხე. განსხვავება ნაკლებად და მეტად ავთენტურად შენარჩუნებულ რიტუალებში შემდეგია: რიტუალი, რომელსაც კოლექტიური მეხსიერება ინახავს, მეტად ავთენტურია, ამ შემთხვევაში 25 ოჯახს და შესაბამისად, საშუალოდ 100 კაცს ახსოვს, თუ როგორ უნდა შეასრულონ ის, მაშინ როდესაც, რიტუალების ნაწილი, რომელსაც მხოლოდ ერთი ოჯახი ასრულებს, მიუხედავად იმისა, რომ ის შეიძლება ზოგადად მთელ სოფელში ან მთელ რეგიონში გავრცელებული პრაქტიკა იყოს, მაინც ექვემდებარება მოდიფიკაციას და ავთენტური ფორმით დაკარგვას, რადგან ახსოვს მხოლოდ ერთ ოჯახს ან ოჯახის უფროს მამაკაცს და შესაბამისად, რადგანაც 1) ნაკლებმა ადამიანმა იცის მისი ზუსტი შესრულების წესი და 2) საზოგადოებრივი დასჯის მექანიზმი გადახრის შემთხვევაში არ ამოქმედდება, ის ადვილად შეიძლება დაექვემდებაროს ცვლილებას. არ იცვლება ზოგადი შტრიხები, მაგრამ იცვლება კონკრეტული მომენტები, მაგალითად, ოჯახზეა დამოკიდებული, რიტუალი დღისით შესრულდება თუ ღამით, ასევე სარიტუალო ხორცი ბოლომდე იჭმევა, ან ნაწილი იჭმევა და ნაწილი იყრება იმავე დღეს ან არ იყრება, ასევე ოჯახზეა დამოკიდებული. გარდა ამისა, განსხვავდება იმით, ოჯახის რძალი და სიძე ან გათხოვილი ქალი, იღებს თუ არა მონაწილეობას მასში, მაგრამ უცვლელი რჩება, მაგალითად, ის, რომ ოჯახის უფროსი მამაკაცი არის „მახვამერი“ (რიტუალის შემსრულებელი).

რიტუალებს საფრთხეს უქმნის გლობალიზაცია და განათლების ღონის ამაღლება სოფლებში. ყველაზე მეტად ის რიტუალები იკარგება, რომელთა შესრულება „გინოჩამას“ უკავშირდება. პრაქტიკულად, მთელ სამეგრელოში, ღრმად მოხუცებული ადამიანების გარდა, ყველანი, მიიჩნევენ, რომ „გინოჩამა“ სასტიკი მოვლენაა და შესაბამისად, არავინ სამართლის ძიების ეს მეთოდი არ უნდა გამოიყენოს. მისარონ-კარშიც კი აღნიშნავენ, რომ დღეს მათ სალოცავში „გინოჩამის“ უფლებას არ აძლევენ, მარტვილის რაიონში სოფ. ლეგოგიეში, იქ, სადაც ალერტის წმინდა გიორგის ეკლესიაა, ამბობენ, რომ ერთი ძალიან მოხუცებული ქალის გარდა, არავინ ამას არ აკეთებს და ა.შ. შესაბამისად, გულდასაწყვეტია, რომ „გინოჩამასთან“ დაკავშირებული რიტუალების შესწავლა დღეს ამ მიზეზით გართულებულია, თუმცა, ეს რა თქმა უნდა, გარდაუვალი პროცესია.

რიტუალების ავთენტური ფორმით შენარჩუნებას მართლმადიდებლობის გაძლიერება რიგ შემთხვევებში უშლის ხელს, რიგ შემთხვევებში არა. მაგალითად, მისარონ-კარში, მღვდლის რჩევით ფიქრობდნენ ღორის ნაცვლად

ძროხის შეწირვას, მაგრამ ბოლოს მაინც გადაწყვიტეს, რომ ტრადიციისთვის არ ეღალატათ და, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ღორის გრიპის დროსაც კი დაისვეს ტრადიციული რიტუალი.

საფრთხე ნაკლებად ემუქრება რიტუალებს იმ მიზეზითაც, რომ ახერხებენ ღროსთან ადაპტაციას, მაგალითად, მისარონ-კარში რიტუალის დასრულების შემდეგ თანხა რომ მორჩებათ, ხატს ყიდულობენ და დებენ იმ ქვასთან, სადაც „ოხვამერს“ ასრულებენ. ამით გარკვეულწილად დღესდღეობით გაძლიერებულ ქრისტიანობასთან ახერხებენ შეთავსებას. შესაბამისად, უახლოეს ხანებში მისარონ-კარში რიტუალში ცვლილება მოსალოდნელი არც არის. მაგალითად, ჯეგე-მისარონის მომლოცველებში მიღებული იყო, რომ შენგელიები და ზარანდიები ერთმანეთს შორის არ დაქორწინებულყვნენ, რადგან ერთი სალოცავი ჰქონდათ. სწამთ, რომ თუ ოდესმე ასეთი შემთხვევა მომხდარა და საინტერესოა, რომ, მათი წარმოდგენით დარღვევები ბოლო 20 წლის განმავლობაში ხდება და ყველა ასეთი ოჯახი გაუბედურდა. ამდაგვარი რწმენით, სალოცავის მოთხოვნების დაუმორჩინებლობის შემთხვევები სტიგმატიზებული და ტაბუირებულია. იმავდროულად ამით ხელს უშლიან ამ რიტუალების დაეიწყებას და, თავის მხრივ, მოსახლეობაში შიში ამ ფაქტორისადმი გვაკარაულებინებს, რომ ჯერჯერობით ამ რიტუალებს საფრთხე არ ემუქრება.

მეორე მხრივ, როდესაც რიტუალი სრულდება ცალკეული ოჯახების მიერ და კოლექტიურ მეხსიერებას არ ექვემდებარება, ხშირად მათი მასშტაბები მცირდება და იცვლება. მაგალითად, სოფელ ლეგოგოში 1969 წელს, ყველა ოჯახი ასრულებდა „ოხვამერის“ რიტუალს, დღესდღეობით იმავე მასშტაბებს არ ატარებს იგი.

„დუნაპირის“ შესრულების პრაქტიკის შემორჩენას ხელი შეუწყო მეოცე საუკუნეში გადატანილმა რამდენიმე ომმა, მაგალითად, რუსეთ-იაპონიის, პირველმა და მეორე მსოფლიო ომმა. „დუნაპირი“, როგორც აღვნიშნეთ, შეიძლება დაკავშირებული ყოფილიყო ომში წასულთან. ოჯახის წევრები ითხოვდნენ მის ჯანმრთელობას და დაბრუნებას. დღესდღეობით ეს შეიძლება სხვა მიზეზითაც მოხდეს. მაგალითად, ასევე სოფელ მუჟავაში დაფიქსირდა შემთხვევა, რომ „დუნაპირი“ ჰქონდა ოჯახს, როდესაც პირველად მეზღვაური შვილი გაუშვა ზღვაში (2014 წელს შვილი იყო 28 წლის) და მისი დაბრუნების შემდეგ შეასრულეს რიტუალი. ასევე, სოფელ მუჟავას ეთნოგრაფიული მასალებით, როდესაც საოპერაციოდ მიჰყავთ ვინმე, მაშინ ჰპირდებიან და ბედნიერად დასრულების შემდეგ „დუნაპირს“ ასრულებენ. დღესდღეობით „დუ-

ნაპირი“ შეიძლება იყოს სანთლის ანთებაც – კვირაობით სახლში აანთებენ წინასწარ დაპირებულ სანთელს, მაგალითად, შემდეგი მიზეზით – შვილიშვილის ისევ ჩასვლას თუ მოესწრება ბებია ან ბაბუა, კვირა დღეს ანთებს სანთელს, რომელსაც, როგორც წესი, სახლში, კუსტარულად ამზადებენ.

ნაშრომში შევეცადეთ პასუხი გაგვეცა ჩვენ მიერ დასაწყისში დასმული შეკითხვებისთვის, მაქსიმალურად დეტალურად შეგვესწავლა საკითხი. ვიმედოვნებთ, რომ ნაშრომი საინტერესო იქნება საკითხით დაინტერესებული მკვლევარებისთვის და, ასევე, ხელს შეუწყობს მის შემდგომ შესწავლასაც.

Natia Phiphia
Ketevan Tsimintia

**SOME PRACTICES CONNECTED WITH FAITH
AND BELIEFS IN SAMEGRELO
(“*Khvama*”: “*Okhvameri*” AND “*Dunapiri*”)**

Summary

Some practices connected with faith and beliefs have been preserved in Samegrelo up today. Their collective name is “*Khvama*”. “*Khvama*” is a specific ritual with semi-sacred and semi-practical function. Its main purpose was to deal with different necessities of family, village or other communities. Therefore, different types of “*Khvama*” exist depending on their role. Special research dedicated to this issue was conducted by Sergi Makalatia around 80 years ago and no other research have been done till today. The scholar paid attention only to the general description of the ritual and he has not given some specific details. Also, he did not mention the differences between two major types of “*Khvama*” – “*Okhvameri*” and “*Dunapiri*”. Main purpose of our research was to fulfill this gap.

Major purpose of our research was to answer the following questions: 1) what are the similarities and differences between “*Okhvameri*” (annually celebrated ritual) and “*Dunapiri*” (ritual conducted just once) – some aspects concerning terminology, faith, beliefs and practices; 2) which “*Khvama*” described by Makalatia is “*Okhvameri*” and which one is “*Dunapiri*”; 3) how “*Dunapiri*” ritual was practiced; 4) what rituals Sergi Makalatia omitted and did not describe; 5) what was the main purpose of each ritual; 6) to what extent practices of these rituals remained in Samegrelo, what are continuities and what changed over time. Comparative analysis was conducted based on previously well researched examples in Sergi Makalatia’s work and on our new materials; 7) how these rituals survived atheistic period of soviet rule; 8) what is the anthropological perspective of the region – to what extent it is possible that these rituals will be conducted in its authentic form in the near future and what are the challenges that threaten their preservation.

While “*Okhvameri*” is annually celebrated ritual (not festival) accompanied with some appraisal of non-denominated god or icons/saints (?), “*Dunapiri*” usually is a ritual conducted only in case if someone ‘gave the word’ to the god/icon/saint (?) that he/she will sacrifice animal in exchange of some past or future favor. Rituals described by Sergi Makalatia are mostly “*Okhvameri*”. Since practices of these rituals remained the same and have not lost their authenticity over these 80 years, other rituals omitted by Makalatia and described by us, supposedly more or less bear their initial forms. Major reason why these rituals survived soviet era is formal homage paid to the government, for example, in one village locals ruined the church but continued annual animal sacrifice at the oak-tree as they did before. Even today it is hard to predict whether strengthened Christianity or globalization will affect the rituals. Anyway, major point is that these issues are very urgent to study and that is why we decided to conduct our work.